

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta Filozofická**

Diplomová práce

Íránská konstituční revoluce 1905-1911

Bc. Aneta Horčíčková

Plzeň 2021

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta Filozofická
Katedra Blízkovýchodních studií
Studijní program Mezinárodní teritoriální studia
Studijní obor Blízkovýchodní studia

Diplomová práce
Íránská konstituční revoluce 1905-1911
Bc. Aneta Horčíčková

Vedoucí práce: Mgr. Alena Tomková, Ph.D.

Katedra Blízkovýchodních studií

Fakulta Filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2021

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2021

.....

Ráda bych poděkovala své vedoucí Mgr. Aleně Tomkové, Ph.D. za podporu, čas, který mi věnovala a cenné rady, které mi během psaní práce poskytla.

OBSAH

1 ÚVOD	7
2 ÍRÁNSKÁ KONSTITUČNÍ REVOLUCE 1905 – 1907	10
2.1 Příčiny konstituční revoluce	10
2.1.1 Protesty 1905 - 1906.....	11
2.1.2 Zapojení ‘ulamá’ do konstituční revoluce	13
2.1.3 Vliv inteligence	15
2.2 Počátek Íránské konstituční revoluce	16
2.3 Boj za konstituci 1906 - 1907	18
2.3.1 Volební zákon, září 1906.....	18
2.3.2 Vlivy sociální demokracie	19
2.3.3 Základní zákony, prosinec 1906 a Dodatečné zákony, únor - říjen 1907 .	20
2.3.4 „Boj“ liberálních konstitucionalistů a ‘ulamá’	22
2.4 Andžomany	23
3 ÍRÁNSKÁ KONSTITUČNÍ REVOLUCE 1907 – 1909	26
3.1 Dohoda o rozdělení sfér vlivu, 1907	26
3.2 Prosincový pokus o převrat	27
3.2.1 Co se děje po prosincovém převratu?.....	28
3.3 Občanská válka 1908 - 1909	28
3.3.1 Události vedoucí k bombardování <i>madžlesu</i>	28
3.3.2 Bombardování a rozpuštění <i>madžlesu</i>	30
3.3.3 Tabrízská rezistence	31
3.3.4 Pochod na Teherán	35
3.4 Cesta k druhému parlamentu	37
4 ÍRÁNSKÁ KONSTITUČNÍ REVOLUCE 1909 – 1911	40
4.1 Druhý parlament	40

4.2 Demokratická strana	41
4.2.1 Vznik strany.....	41
4.2.2 Organizace a program strany	43
4.3 Strana Umírněných	45
4.4 Bachtijárské kmeny a nezdařený Šáhův převrat	46
4.5 Reformy, Ultimáta a konec <i>madžlesu</i>	47
5 ROLE ARMÉNŮ V ÍRÁNSKÉ KONSTITUČNÍ	50
REVOLUCI	50
5.1 Arménské politické strany	50
5.1.1 Socialistický étos	52
5.2 Arménská participace v konstituční revoluci	53
5.2.1 Rusko a vazby na íránské Armény	53
5.3 Motivace pro účast v konstituční revoluci	54
5.4 Účast v revoluci	56
5.4.1 Pasivní participace a vzájemné dohody.....	56
5.4.2 Aktivní participace	58
5.4.3 Role Yeprema Chána.....	59
5.4.4 Spolupráce	61
5.4.5 Poslední rok revoluce a porevoluční následky	62
6 ZÁVĚR	64
BIBLIOGRAFIE	66
CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ	80

1 ÚVOD

Tématem předkládané diplomové práce je Íránská konstituční revoluce v letech 1905 - 1911. Cílem je zmapovat celé období konstituční revoluce, a to od jejích počátečních protestů v letech 1905-1906 přes vytvoření národního shromáždění a jeho následné rozpuštění následkem bombardování v roce 1908, roční období interregna a následné znovuoobnovení *madžlesu* až po jeho druhé uzavření vlivem zahraničních mocností. Nedílnou součástí práce je část o Arménech a jejich role v íránské konstituční revoluci. Kapitulu o Arménech jsem do své práce zahrnula, protože arménská menšina, zejména dvě arménské politické strany, sehrály v revoluci svoji nezastupitelnou úlohu.

Diplomovou práci jsem rozdělila do čtyř základních kapitol. V první kapitole stručně nastiňuji situaci v 19. století a zmiňuji protesty let 1905 - 1906, které jsou předehrou pro vypuknutí konstituční revoluce v Íránu. Popisuji zde roli různých sociálních vrstev, které se již před revolucí a během ní formovaly a sehrály zde významnou roli. ‘Ulamá’, cechy obchodníků, íránská inteligence, ale též obyčejný íránský lid. Jakkoliv by se mohlo zdát, že náboženští ‘ulamá’ nebudou podporovat sepsání ústavy, byli to právě oni, kteří se díky svému vlivu v prvních letech revoluce významně zasloužili o její vzplanutí. Část práce první kapitoly je věnována tehdejšímu íránským vzdělancům. Myšlenky íránské inteligence 19. století se zaobíraly právě pojmy jako sekularismus, konstitucionalismus, nacionalismus a daly tím popud k dalším teoretickým diskuzím o konstitucionalismu v íránské společnosti. Důležitá část, která tvoří první kapitolu je vytvoření národního shromáždění, volebního zákona a první íránské ústavy. Popisuji zde také roli *andžomanů*, provinčních koncilů, které do revoluce zasáhly mnohdy nevybíravou, ale velice významnou silou.

Druhá kapitola začíná rozdělením Íránu zahraničními mocnostmi, Ruskem a Velkou Británií na sféry vlivu. Tento pakt oslaboval ústavní hnutí a se zahraničními vlivy přišlo opětovné vměšování se, zejména Ruska na severu, do

iránských záležitostí stejně jako v předrevolučních letech. Od doby, kdy byla šáhovi Mohammadu Alímu omezena moc pomocí Dodatečných konstitučních zákonů se snažil o opětovné získání svých pravomocí a několikrát otevřeně vystoupil proti parlamentu. Poprvé v roce 1907, kdy jeho četné pokusy o opětovné získání trůnu vyústily v přímou konfrontaci, ze které Šáh vyšel jako poražený. Úspěchu Šáh dosáhl až v roce 1908 po bombardování parlamentu a jeho následnému uzavření. Tématem této kapitoly je i následná občanská válka, která přivedla zemi do zmatků. Tabrízští povstalci se jako první odmítli podřídit Šáhově autoritě, což vedlo k obležení města. Rozčarování z krutého jednání Šáhových jednotek a nechoty Šáha obnovit konstituci vedlo k nacionalistickým tendencím v dalších částech Íránu. A k následnému formování skupin k pochodu na Teherán. Válka skončila dobytím Teheránu a vítězstvím konstitucionalistů, ale v té době zároveň musely překonávat mnohé překážky na cestě k vytvoření druhého parlamentu.

Ve třetí kapitole se zaměřuji na období od vzniku druhého parlamentu, období tzv. menšího despotismu. A to, od konce roku 1909, kdy byl znovu otevřen parlament, ve kterém působily dvě velice důležité politické strany, Demokratická strana a Strana umírněných. Zásadně se zde změnila struktura nového *madžlesu*. První parlament usiloval o vytvoření národního shromáždění a zákonů, nicméně do popředí se dostaly zájmy vlastníků půdy a místních kmenů, což se odrazilo na složení parlamentu. Kapitola končí rokem 1911, kdy země prochází sérií reforem pod vedením ekonomického poradce Šustra, potýká se s nelibostí Ruska a plněním jeho ultimát. Následně je pod zahraničním vlivem *madžles* znovu rozpuštěn a tím končí kapitola iránské konstituční revoluce.

Nedílnou a na první pohled rozsáhlou část práce je část o Arménech a jejich role v iránské konstituční revoluci. Kapitulu o Arménech jsem do své práce zahrnula, protože arménská menšina, zejména dvě arménské politické strany, sehrály v revoluci svoji nezastupitelnou úlohu. Čtvrtou kapitolu jsem tedy zasvětila těmto dvěma arménským politickým stranám, Dašnak a Hnčak. Zaměřila jsem se na

jejich historii, která je zprvu vázána převážně k Osmanské říši a na jejich vztahy s Ruskem, odkud přicházely socialistické vlivy, kterými byly obě strany do značné míry ovlivněny. Popisují motivaci, která strany přiměla zapojit se do konstituční revoluce. Byla to dlouhá cesta, než opravdu došlo k aktivnímu zapojení stran. Důkladně byly zváženy všechny body ohledně bezpečnosti jejich vlastní komunity a možná spolupráce s různě ideologicky zaměřenými stranami či podoba revoluce. Ačkoliv samotná aktivní podpora trvala pouhé dva roky, od roku 1909, kdy se rozhodlo o zapojení všech skupin až do konce konstituční revoluce, Arméni byli v bojích během tohoto období velice významnou posilou.

V textu používám jednotně termín Íránská konstituční revoluce a termín Írán. Ačkoliv se do roku 1935 v mezinárodním kontextu oficiálně používal termín Persie, pro usnadnění porozumění jsem zvolila současný název Írán, a tedy Íránská konstituční revoluce.

Diplomová práce je sepsána především na základě shromáždění a analýzy sekundární literatury, článků a internetových zdrojů.

2 ÍRÁNSKÁ KONSTITUČNÍ REVOLUCE 1905 – 1907

2.1 Příčiny konstituční revoluce

Vláda Násieroddín Šáha (1848 - 1896) se vyznačuje ekonomickou krizí v zemi, a zároveň zájmem zahraničních mocností o Írán. Půjčky a rozmařilé šáhovy výlety do Evropy, stejně jako dluhy, vedly k udělování zahraničních koncesí Velké Británii a Rusku. Na druhou stranu vliv Evropy s sebou přináší do Íránu nové myšlenky a v té době také vzniká první generace íránských intelektuálů. (Ammanat, 1997, s.9, 10)

Z hlediska zapsání se do historie, jednou z nejvýznamnějších, avšak pro Íránce jednou z nejšmutnějších událostí, byla tabáková koncese (1891). Vlivem této koncese mnoho pracujících v tabákovém odvětví přišlo o práci. Zde se ukázalo, jak veliký vliv v zemi měli 'ulamá'. A to, když ájatolláh Šírází vydal v prosinci roku 1891 *fatwu*, která zakazovala konzumovat tabák tak dlouho, jak dlouho bude držen cizím monopolem. Tato událost vedla k několikaměsíčnímu protestu různé vrstvy obyvatel, a je považována za jakousi „předehru“ ke konstituční revoluci. (Keddie, 1966, s.20, 38)

Během příprav oslav svého zlatého jubilea vlády na „Pavím trůnu“ odjel šáh Násieroddín navštívit Abdul-Azímovu mešitu, kde byl zabit extrémistickým stoupencem al-Afgháního. Stalo se tak roku 1896. Na trůn nastupuje jeho syn, Mozaffaroddín Šáh. (1896-1907) (Kia, 2001, s.35)

Íránské obyvatelstvo mělo již příliš mnoho adrenalinu v krvi, než aby se znovu poddalo další autoritářské vládě. Po tabákové koncesi v zemi bujely protestní nálady. A nový šáh nebyl tak charismatický, aby dokázal strhnout dav na svou stranu, ani neoplýval tolik potřebnými politickými zkušenostmi. Poslední kapkou před tzv. třemi předrevolučními protesty je ekonomická krize v roce 1905. Neúspěšná sklizeň, narušení obchodních tras kvůli sněhové bouři, epidemie

cholery a rusko-japonská válka vedou k rapidnímu navýšení cen potravin a k následným protestním akcím.

Bylo to právě během těchto ročních protestů probíhajících od léta roku 1905 do léta dalšího roku, kdy myšlenky na konstituci a na státní reprezentativní orgán, objevující se do té doby pouze v diskuzích intelektuálů a v článcích význačných zahraničních periodik, začaly nabývat reálných obrysů. (Abrahamian, 1979, s.403, 404)

2.1.1 Protesty 1905 - 1906

První protest se odehrál v pokojném duchu. Čím dál tím větší ekonomický propad země, nesplacené Šáhovy dluhy věřitelům a ruinovaná obchodnická třída vyhnala do ulic zejména obchodníky z místních bázárů a jejich věřitele. Požadovali propuštění dvou mužů v zemi, Josepha Nausse a Šáhova poradce Ain ad-Daulu, kteří zastávali v zemi vysoké funkce v celnickém úřadě. Šáh Mozaffaroddín slíbil reformy vykonat, jakmile se vrátí z Evropy, ale nikdy k tomu nedošlo. (Rezvani-Naraghi, 2019, s.93)

Další protest započal v prosinci 1905 poté, co byli odsouzeni dva obchodníci s cukrem k bičování chodidel, což byl tehdy poměrně běžný trest. Měli být potrestáni zato, že příliš nadsadili ceny cukru, avšak hájili se tím, že inflace navýšila ceny prodeje daného zboží. Tato událost se rozlétla po kraji obrovskou rychlostí. Obchodníci pozavírali obchody a skupina duchovních, studentů a obchodníků se shromáždili v mešitě, aby sepsali dopis s požadavky, který byl následně odeslán Šáhovi. Původní požadavky zůstaly a byl přidán ještě jeden požadavek, velice důležitý, a to vytvoření „Domu spravedlnosti“ (*Edálatcháne*). (Keddie, 2013, s.151-152) Mělo jít o orgán, který bude ustanoven ve všech provinciích a bude soužit jako zástupce lidu. Jeho přesná funkce nebyla ještě úplně definována. Finální verze zněla takto: „Následné znění zákona bude v souladu se zákony šarí'fy. Nebude rozlišováno na základě náboženského či sociálního

statusu v jednání s lidmi a zákon nebude sloužit k osobním zájmům Šáha.“ Nauss propuštěn nebyl. (Poulson, 2002, s.139)

Třetí protest se rozhořel v létě 1906 v měsíci Moharramu především pro neochotu Šáha splnit vyjednané požadavky ohledně „Domu spravedlnosti“. Několik studentů bylo zatčeno, což vyvolalo protestní pochody, intenzivnější než v předchozích dvou. Pochodovalo se k policejní stanici, kde byl zastřelen jeden ze demonstrantů. Další den ráno byly protesty ještě masovější, nastaly potyčky s policií a na dvacet protestujících bylo zabito a dalších sto zraněno. Tato událost připomněla iránským občanům jejich náboženskou šíitskou historii, ve které ovšem vládce, který by měl chránit lid, je Jazídem a zabitý student imámem Hosejnem. Byla to právě tahle událost, která spíše vyburcovala lid k protestům než volání po konstitucionalismu. (Kojoori-Saatchi, 2010, s. 57, 58) Následně odešlo z Teheránu do Qomu až dvě stě prominentních duchovních a jejich rodin a prohlásili, že dokud Šáh nesplní předešlé požadavky, země zůstane bez duchovního vedení, což v praxi znamenalo bez soudních příkazů a náboženských dobrozdání. Když někteří prominentní duchovní odešli do Qomu, na padesát obchodníků zůstalo v Teheránu, kde dále protestovali především za požadavek vytvoření národního shromáždění. Místo, kde našli své útočiště a prostor pro protesty, byla britská ambasáda. (Hooglund, 2018) Protestovali zde čistě z praktických důvodů. Báli se, že vláda tvrdě zasáhne do následných protestů a britská ambasáda byla jediným místem, kde mohli jako minorita bez autoritativního vedení dále protestovat, aniž by museli mít strach, že vláda proti protestům zakročí. A proč zrovna britská ambasáda? Behbahání udržoval kontakty s Brity a považoval je za spojence v požadavku ohledně propuštění Ain ad-Dauly. Proto poradil protestujícím, aby se ukryli právě zde. Bylo to také z důvodu, že Rusko vedlo válku s Japonskem, zažívalo sociální nepokoje, a proto byli Britové považováni za silnější z těchto dvou. Navíc strach z britské intervence do iránských záležitostí byl menší než z intervence Ruska. (Bonakdarian, 2006, s.221)

První představa podoby národního shromáždění byla, že to bude výbor kleriků a prominentních jedinců. Ájatolláhové Tabátábá'í a Behbahání byli více nakloněni myšlenkám konstitucionalismu, ale tomu tvrdě odporoval klerik, Fazlolláh Núrí. V té době se tedy požadavek vytvoření národního shromáždění omezoval na nutnost vytvořit těleso islámského výboru, které by interpretovalo islámské zákony, které následně Šáh musí prosazovat. Přestože hlavním cílem bylo vytvoření národního shromáždění, mnoho protestujících v Teheránu nemělo jasnou představu o podobě národního shromáždění, a když byl vládou propuštěn Ain ad-Daula, považovali to za konec protestní akce. (Bray, 2019, s.8) Proto byli následně pozváni na ambasádu učitelé z Dárolfonún, což byla první škola moderního evropského typu v Íránu a místní lektori. Ti podávali protestujícím lekce konstitucionalismu, výkladu o povaze zákonů, ale také jejich vlastní společnou šíitskou historii. Během této doby se tedy vyprofilovaly požadavky na podobu Národního shromáždění (zákonodárny sbor parlamentu) a psanou konstituci, které by měly nahradit roli Domu spravedlnosti. (Behrouz, 2020, s.59, 60)

2.1.2 Zapojení 'ulamá' do konstituční revoluce

Za vlády Safijovské dynastie, která ustanovila šíitský islám jako státní náboženství Persie, a i následně během vlády Qádžárovské dynastie, byl Šáh viděn jako obránce šíitského islámu, a to i autoritářské vládě navzdory. Za Náseroddína začala být situace napjatá. Šáh už dále nebyl viděn jako ochránce zájmů svých obyvatel. Udělováním zahraničních koncesí ruinoval především střední obchodnickou třídu, což má dopad i na 'ulamá', kteří byli s třídou tzv. bázárových obchodníků úzce propojeni. Hlavně kvůli ročním taxám a darům od jejich následovníků, které jim dovoľovaly být celkem nezávislí na Šáhově moci. Šíitští 'ulamá' měli v zemi daleko větší moc než například sunnitští 'ulamá' v Osmanské říši. (Farzaneh, 2015, s.98, 99) Bez jejich vlivu a podpory, kterou poskytly v počátečních fázích konstitučního hnutí, by revoluce nejspíše nedosáhla takových úspěchů. Jakkoliv je to následně paradoxní, že první demokratické zákony v Dodatečném právu musely

být limitovány právě kvůli požadavkům ‘ulamá’. (Afary,2013, s.330) Hodnoty, které vyznávali konstitucionalisté (spravedlnost, svoboda slova) nebyly cizí ani ‘ulamá’. Naopak spravedlnost je základním fundamentem šíitského islámu. A za to oni chtěli protestovat. Za spravedlnost a národní shromáždění, kde budou lidé i Šáh souzeni dle spravedlivého zákona. Ájatolláh Tabátabá’í, významný šíitský klerik konstitučního období, řekl, že duchovní nebojují za konstitucionalismus či republikanismus dle západního stylu, a zdůraznil, že se cizí konstituční zákony nehodí pro perskou společnost, protože nejprve společnost musí porozumět a vědět, co se za těmito termíny skrývá. A aby společnost porozuměla, musí být sečtělá a vzdělaná, tudíž je třeba nejprve zajistit moderní vzdělávání a s tím související reformy. (Hairi, 1977, s.129,130,131) Důležitými postavami perské konstituční revoluce byli i prokonstituční duchovní v Iráku, Mazandarání, Chorasání, Ná’íní. Povstali proti Šáhovi ze stejných důvodů jako ‘ulamá’ v Íránu. Šáh byl viděn jako nepřítel islámu a íránských muslimů. Též chtěli vyhnat ze země ruské vojáky, které považovaly za nepřitele islámu a byli nadchnuti pro ideu spojení Osmanské a Perské říše pod islámskou jednotu. (Moazami, 2013, s.8-82)

Obchodníci a obchodní cechy byli jak důležitou složkou íránské společnosti, tak významnými členy v parlamentu. Bázary byly středem společenského života a nyní byly ovládány zahraničním kapitálem. Mezinárodní velké obchody podkopávaly tradiční dílny. Kvalitní lokální produkty ztrácely na hodnotě a byly nahrazovány levnějšími, méně kvalitnějšími výrobky. Obchodníci se sdružovali do obchodních cechů podle řemesel, což jim dávalo snazší organizovanost v politické participaci. A byla to právě organizace obchodních cechů (*Andžoman-e asnáf*), která vedla první dva protesty a požadovala vytvoření ústavního zákona, který by umožňoval kontrolu Šáha a jeho dvora a zároveň zajišťoval jistá práva pro obchodníky. (Gheorghe, 2015)

2.1.3 Vliv inteligence

Íránští vzdělanci, kteří působili za konstituční revoluce byli ovlivněni myšlenkami první íránské generace intelektuálů druhé poloviny 19. století. Pro vzdělané intelektuály, kteří propagovali moderní reformy a konstituční vládu, se používal perský termín *monawar al-fekr*, tedy ti, kteří byli osvíceni. Později byl zaveden termín *roušanfekr*, osvícený. (Abassy, 2006, s.297) Byla to paralela k francouzskému *illuminé*. Do Francie tehdy odcházelo studovat mnoho Íránců 19. století, patrně i proto, že Francie nezasahovala do záležitostí Íránu, a proto většina osvíceneckých děl byla přeložena do perštiny právě z francouzštiny. Perské vzdělané elity se tedy inspirovaly především z prostředí Francie, z myšlenek Descarta, Montesquiea, Voltaira a dalších francouzských filozofů. Francie tak zůstala spřátelenou zemí íránských vzdělaných elit po celou dobu revoluce. Mezi významné íránské vzdělance 19. století patřili Mírzá Malkom Chán, Mírzá Aqá Chán Kermání, Amír Kabír, Mírzá AbdulRahim Talibov, Mírzá Fatalí Áchundzáde. Je třeba zmínit také Džaláloddína al-Afgháního, islámského modernistu tehdejší doby, který spolupracoval s mnoha íránskými intelektuály. Je jich samozřejmě daleko více, ale tyto výše zmíněné považuji za nejvýznamnější. (Gheissari, 1997, s.122-124)

Své myšlenky často vyjadřovali skrze poezii a příběhy, aby byly dostupnější běžnému obyvatelstvu. Hlavními myšlenkami, kterými se zaobírala inteligence 19. století, byly ideje nacionalismu, sekularismu a konstitucionalismu. (Ansari, 2016, s.156) Pro své sekulární tendence je znám zejména Mírzá Áqá Chán Kermání. Kritizoval islám za zkosnatělost a konzervativní tradicionalismus a za jeho zasahování do veřejné sféry. Podporoval zejména Descartovu vizi myšlení založené na principu racionality, a ne na principu zjevení. Ideální jsou dle něj zákony postavené na sekulárních principech. Zákoník občanských práv má být ustanoven na základě moderního pokroku a vědy, a ne na základě náboženského práva, šarí'a. Jako jeden z mála kritizuje islámský reformismus, který byl v 19. století na vzestupu. Ačkoliv myšlenka Džaláloddína al-Afgháního ohledně

spojení všech muslimů proti koloniálním vlivům je mu blízká. Stejně jako ostatní považoval despotismus, tyranii a nespravedlnost za veliký problém a jeho řešení nacházel ve skupině vzdělaných elit, kteří budou schopni revoltovat proti vládnoucí dynastii. Íránští vzdělanci často ve svých pracích používali náboženské idiomy, aby mohli lépe a snadněji komunikovat s populací, která byla stále ve velké míře negramotná a do velké míry ovlivněna náboženstvím. (Abdolmohammadi, 2014, s.150,152,153-154156)

Další inspirace pro íránské intelektuály přicházela z Ruska. Ztráta některých provincií ve prospěch Ruska nepřinesla pouze negativní vlivy. Někteří íránští intelektuálové, například Mírzá Fathalí Áchundzáde se díky ruskému vlivu naučily rusky a mohli se tak blíže seznámit s texty ruských intelektuálů. Prosazovali svobodu každého člověka a nutnost rozšíření íránského nacionalismus, neboť je nutné znát historii své země a být na ni pyšný, přičemž pro panovníka je nemožné přisvojovat si trůn po vzoru staroperských králů. Jejich podpora náboženských a sociálních reforem a podpora moderního vzdělávání je přiváděla do neustálých sporů s ‘ulamá’ a samozřejmě s vládnoucí vrstvou. (Banai, 2020, s.27,28-29)

2.2 Počátek Íránské konstituční revoluce

Už samotný název íránské konstituční revoluce odkazuje na její cíle. Nahradit vládu absolutistického Šáha vládou spravedlivého monarchy, který bude zastupovat svůj lid a bude vytvořena reprezentativní vláda. Za Qádžárovské vlády neexistovala psaná Ústava, ale pouze tzv. „qádžárovský pakt“. Jednalo se o propracovaný systém dohod, vyjednaný mezi vládnoucí vrstvou a různými segmenty společnosti. Tímto nepsaným paktem se měl Šáh řídit, což ovšem v praxi vypadalo jinak, tedy vše se dělo ve prospěch prosazování Šáhových zájmů. (Chehabi, Martin, 2010, s.40,63)

Enqeláb-e mašrúte, nebo zkráceně *Mašrútíjat*, tedy persky konstituční revoluce, byl zcela nový výraz, který musel být vytvořen pro potřeby vzniku ústavních práv a povinností každého Íránce, včetně Šáha. *Mašrúte* znamená konstituce, nastavené

podmínky. Hnutí požadovalo vytvoření takového zákona s oddělením Šáhovy moci, ochranu civilních a konstitučních práv. Důležitá byla národní suverenita, vláda, která by naslouchala svému lidu, ekonomický vzestup a sjednocený legální systém práv. Jakkoliv by se to zdálo jednoduché, různé ideologické proudy a různé vrstvy obyvatel činily debaty nad vytvořením parlamentu značně roztržitými. (Amanat, 1992)

Situace v Íránu už nebyla příznivá pro nikoho kromě vládnoucích kruhů a revoluce začínala být viděna nutná k prosazení reforem. Dopady ruské revoluce roku 1905, přicházející osvícenské myšlenky romantismu ze Západu a rozvoj tisku¹ se nemohly vyhnout ani Íránu. (Lal, 2019) Ten měl vedle sebe několik mocných sousedů. Vlivy do Íránu ale nepřicházely pouze z Osmanské říše a Ruska, ale také z Indie a Kavkazu a osmanského Iráku, kde působili významní íránští duchovní. Obchodní cesty s sebou přinášely různé kulturní vlivy, nové myšlenky a revoluční periodika. (Houshisadat, 2018, s.141) Kavkazská města Jerevan, Baku a Tbilisi byly hlavní body, které skrze Kavkaz spojovaly Írán s Evropou. V rámci Osmanské říše zejména města Istanbul a Bejrút se mohla honosit titulem ideologicky a myšlenkově inspirujících měst. Nezanedbatelný vliv měl také Egypt, zejména Káhira a Alexandrie, kde působil význačný islámský modernista Džaláluddín al-Afghání, který svými myšlenkami inspiroval konstituční revoluci v Íránu. V Osmanské říši, na Kavkazu, kde hlavním důvodem odchodu byla nezaměstnanost i v Egyptě působilo nemálo íránských krajanů. Při návratu zpět byli ovlivněni myšlenkami socialismu a marxismu z Ruska a Kavkazu, osvícenskými a revolučními myšlenkami z Evropy a nacionalistickými tendencemi. (Ansari, 2016, s.54-57)

---

¹ Příkladem může být význačné kalkatské periodikum, *Habl al-Matin*. (Lal, 2019)

2.3 Boj za konstituci 1906 - 1907

Již slabý a nemocný šáh Mozaffaroddín neměl sílu na potlačení dalších protestů a 5. srpna 1906 podepsal proklamaci, která udělovala právo na ustanovení konstituce a parlamentu. Také Nauss byl propuštěn. (Haq, 1968, s.3)

2.3.1 Volební zákon, září 1906

V září roku 1906 byly Nejvyšším národním shromážděním² vytvořeny regule pro následné volby do *madžlesu*. Mělo být zvoleno 156 poslanců na dobu dvou let, muži ve věku 25 let a více. Z možnosti volit byly vyloučeny ženy, nemuslimové a poslanci byli voleni ze šesti tříd: 1. qádžárovští princové 2. ‘ulamá’ a studenti teologie 3. třída aristokratů 4. obchodní cechy a obchodníci 5. vlastníci půdy 6. řemeslníci. Vzhledem k vysokému počtu konstitucionalistů v Teheránu bylo 60 poslanců zvoleno přímou volbou rovnou v Teheránu. Z poloviny to byli lidé z obchodních cechů.³ Volební zákon stanovil *andžomany* jako místní koncily, které budou dohlížet na průběh voleb. Neochotná spolupráce místních místodržících a pomalé dopravní spojení vedlo k nižší volební účasti a celkovému zpomalení volby dalších poslanců. Nízká volební účast, poze několik stovek z každé z pěti tříd, byla způsobena i vysokými vlastnickými požadavky⁴, které některé z volebních skupin musely splňovat. (Kakar, 2011) *Madžles* byl otevřen v říjnu roku 1906. Struktura prvního *madžlesu* byla poněkud chaotická. Navzdory určitým snahám vytvořit politické strany byl parlament ve svých počátcích tvořen skupinami s různými názory. Skupiny se rozrůstaly a zmenšovaly, jak členové parlamentu měnily své zájmy a „přebíhali“ k té či oné skupině. Často se stávalo, že vlivnější a více ambiciózní menšina „měla ve vlekutě ty méně snaživé členy parlamentu“. V prvním *madžlesu* neměly menšiny svého zástupce a jejich názory byly reprezentovány významnými kleriky, Tabátábá‘ím a Behbaháním. Převážně

---

² Nejvyšší národní shromáždění, které rozhodovalo o volebním zákoně, bylo tvořeno notáby, z velké části obchodníky, dále ‘ulamá’ a konzervativními členy dvora. (Kakar, 2011)

³ Obchodníci a obchodní cechy získali právo volit a být zvoleni hlavně kvůli jejich hojně účasti na *bastu* (protestu) na britské ambasádě. (Kakar, 2011)

⁴ Například vlastníci půdy museli mít ve vlastnictví majetek v hodnotě nejméně tisíc tomanů. (Kakar, 2011)

právě od nich přicházela podpora umírněným členům parlamentu, který tvořili hlavně obchodníci. Názorově stále převládal tento tradiční, umírněný koncept, avšak střetával se snázdory liberální sociální demokracie. (Jahanbegloo, 2013, s. 37, 36)

2.3.2 Vlivy sociální demokracie

Abychom lépe porozuměli tomu, proč byl parlament v počátečních fázích svého vývoje ovlivněn radikálně liberálními, až sekulárními tendencemi, musíme se blíže podívat na ideologii sociální demokracie. Íránští imigranti odcházeli za prací na ropných polích do Ázerbájdžánu. Zde byli prostřednictvím ázerbájdžánských konstitucionalistů ovlivněni myšlenkami sociální demokracie, například sociálně-demokratickou stranou Himmat. Vytvořily se tak vzájemné vazby mezi ruskými, kavkazskými a íránskými sociálními demokraty. (Chaqueri, 2001, s.122, 123)

Ázerbájdžánští revolucionáři založili v Baku v roce 1905 Organizaci sociálních demokratů⁵. Jakmile vypukla v Íránu revoluce, revoluční buňky této odnože, nazvané *Andžomany modžáhedínů*, se zformovaly také v Íránu. Podporovali konstituci a liberalismus, ale jako sociální demokraté, zahrnoval jejich program i určité sociální principy jako práva rolníků a zemědělců. Měly šestibodový program, který zahrnoval provize pro distribuce půdy, právo na individuální svobodu, svoboda projevu a asociací, požadavek zkrácení pracovní doby na osmi hodinové směny. V programu byla zmíněna distribuce půdy. Královská půda měla být vyvlastněna, a to co patřilo soukromým vlastníkům mělo přejít do vlastnictví Národní banky a následně to mělo být přerozděleno dělnické a zemědělské třídě. Tyto íránské buňky byly aktivní zejména v severních částech Íránu, ve městech Mašhad, Rašt a Tabríz. V Teheránu a Tabrízu aktivně oponovali konzervativním ‘ulamá’, kteří byli proti sekulární konstituci a progresivním změnám. (Afary, 1996, s.81-82,85,86)

---

⁵ Úzká spolupráce se stranou RSDWP (Ruská sociálně demokratická dělnická strana). (Afary, 1996, s.81)

2.3.3 Základní zákony, prosinec 1906 a Dodatečné zákony, únor - říjen 1907

Základní zákony navržené v roce 1906 nebyly systematickým dokumentem, ale spíše spěšně sestavená ustanovení týkající se zejména základních listin administrace práva a funkcí dvou komor (Horní a Dolní) parlamentu. Dále klauzule ohledně limit a práv *madžlesu*. Parlament má právo schvalovat ekonomické koncese a vládní finance. Má právo odvolávat ministry, ti se mají zodpovídat za případné prohřešky. Setkání *madžlesu* mají být otevřené veřejnosti. Jsou tam zakomponovány také dodatky k senátu. Skládaly se z 51 článků, z nichž nejméně šest bylo převzato z belgické konstituce. Návrh konstituce Šáh několikrát odmítl, a teprve až na smrtelné posteli, slabý a nemocný pozměněný návrh Základních zákonů podepíše. Stane se tak pět dní před jeho smrtí, 30. prosince roku 1906. (Lockhart, 1959, s.376-377)

Konstituce začala být brána jako celek až s přidáním Dodatečných zákonů v únoru následujícího roku. Modelem se stala belgická konstituce z roku 1831. Ale inspirovaly se i z modelů konstitucí bulharského z roku 1879 a osmanského z roku 1876. Dodatečné zákony z roku 1906 rozšířily Základní zákony z roku 1907 přidáním 107 článků, které se týkaly listiny práv, rozdělení vládní moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní, legalizace provinčních *andžomanů*, práv poslanců, práv Šáha, organizace soudnictví a dokumentů ohledně rozpočtu a armády. Jejich první návrh nesl demokratické až liberální konotace. Byl zformulován tabrízským *andžomanem*, sociálními demokraty a Taqízádem⁶, členem *madžlesu*. Požadovali upevnění požadavků, které byly navrženy již v základních zákonech a dále svobodu tisku, svobodu organizací, rovnost všech obyvatel v zemi, kdy právě tento bod se stane příčinou nesváru. Většinu z těch

---

⁶ Taqízáde byl ovlivněn sociálními demokraty a byl to právě on, kdo již v prvním parlamentu prosazoval sociálně demokratické a sekulární reformy. (Encyclopedia Iranica, 2016)

článků byla upravená belgická verze konstituce tak, aby se hodila pro Írán. (Arjomand, 2012, s.157-160)

Psaná konstituce představila moderní koncept občanství a politických práv do íránské politiky. Konstitucionalisté se nezaměřovali čistě na šari'ca nebo sekularismus. ale na lidovou suverenitu a spravedlnost, cílem nebyl sekularistický západní ideál a naprosto se odstříhnout od náboženství. Před oficiálním ustanovením nových zákonů byly totiž v zemi dva zdroje práva. Šari'ca, která byla kontrolována šíitskými kleriky, a zvykové právo *urf*, které bylo kontrolováno státním aparátem.

Konečná a oficiálně přijatá verze Dodatečných zákonů vznikla až v říjnu roku 1907. Odvrátila se od ostatních dokumentů, které byly vyprodukovány v prvním roce revoluce. Z jakých důvodů se tak stalo? (Kasravi, Siegel, 2006, s.260,262,263)

‘Ulamá’ viděli původní konstituci jako sekulární bez zmínky o Koránu. Liberální konstitucionalisté si přáli vytvořit dokument, který by byl více demokratický a redukoval by moc šáha a ‘ulamá’. To se přirozeně nelíbilo žádnému z nich. Debaty nad navrženými zákony mezi liberálními konstitucionalisty, ‘ulamá’ a Šáhem trvaly téměř rok. Prvotní entusiasmus pro demokratické reformy a liberální duch konstitučního hnutí, který panoval mezi konstitucionalisty v začátcích diskuzí byl utlumen. Navíc, v srpnu 1907, dle dohody v Sankt Pětěrburgu, byla země rozdělena na sféry vlivu Velké Británie na jihu a Ruska na severu s centrální zónou jako neutrální. To konstituci oslabovalo. (Mir Hosseini, 2012, s.325-326)

Toho roku také nastupuje na trůn nový Šáh, Mohammad Alí, jenž odmítá benevolentnost svého předchůdce a nově ustanoveným parlamentem i jeho ministry pohrdá. Naopak se snaží dále držet politiky svých předchůdců a snaží se s Ruskem a Velkou Británií vyjednat další koncese. Spory mezi šáhem a *madžlesem* vygradují nad diskuzí o dodatečných bodech v konstituci. Moc, která

do té doby byla v rukou monarchy, měla přejít do legislativy. Šáh bude podřízen vládě, která bude tvořena parlamentem. Jeho suverenita je od Boha, a ne od starověkých perských králů a je to jemu svěřená důvěra lidu. Je jeho zástupcem. Jeho soudní budget musí být schválen *madžlesem*. Je pouze nominálním velitelem ozbrojených sil. Šáhovi by vlastně zůstala jen jedna výsada, a to jmenovat polovinu senátu, ale vzhledem k tomu, že senát nebyl svolán po dobu 43 let, i toto byla celkem zbytečná výsada. (Afary, 1996, s.92-95)

2.3.4 „Boj“ liberálních konstitucionalistů a ‘ulamá’

Jaká bude konečná podoba Dodatečných zákonů vyvolala nesváry mezi poslanci v parlamentu a ‘ulamá’. Liberální konstitucionalisté se snažili vyprodukovat dokument, který by byl postavený na více demokratických základech a který by omezoval moc ‘ulamá’. Šiitští klerici však měli v Íránu obrovský vliv a protestovali už od počátku navržení prvních základních zákonů. Důvod byl ten, že jim dokument přišel příliš sekulární bez zmínky o Koránu. Proto první list dodatečných zákonů začínal uvedeným prohlášením, že státním náboženstvím Íránu je ší‘a 12 imámů. (Davranis, 2020, s. 7 – 9)

Co hlavně zmrazilo demokratické a nacionalistické snahy původní konstituce byl článek 2, který na věčnost zaručoval ustavení výboru kleriků.⁷ Ti měli právo vetovat zákony parlamentu, které jsou v rozporu se šarí‘ou. Hlavou tohoto koncilu se stal Fazlolláh Núrí, zarytý anti-konstitucionalista a spojenec šáha. Při tvorbě nových zákonů se ‘ulamá’ většinově shodli na některých bodech. Například v bodu, že zákony nemohou být v rozporu se šarí‘ou, soudnictví má zůstat v jejich rukách a sociální hierarchie mezi muslimy a nemuslimy, sunnou a ší‘ou má zůstat zachována. Tyto body podporovali všichni klerici ať už byli prokonstituční jako Chorasání, Mazandarání, Hossein-Ná‘íní nebo protikonstituční jako Núrí a Jomeh. (Pour Dezfuli, 2016, s.15,16) Nepřáli si zavádět soudy po vzoru těch evropských

---

⁷ Žádný ze zákonů, ze kterých íránští konstitucionalisté čerpali nedával náboženskému kléru takovou moc, jako jim přijetím výboru kleriků dával íránský *madžles*. (Pour Dezfuli, 2016, s. 16)

moderních, protože by to pro ně znamenalo omezení jejich moci. Taqízade si naopak přál vytvořit moderní soudnictví, které bude nezávislé na ‘ulamá’. Nakonec se dohodli na kompromisu. Inspirovali se osmanskou konstitucí a vytvořili dvoustupňový soudní systém, kde si ‘ulamá’ zachovali autoritu ve věcech náboženských a v rodinném právu. Konstitucionalisté dosáhli jednoho velice významného bodu, a to, že vzdělání přešlo pod státní kontrolu. Do té doby spadalo pod kontrolu kleriků. Bod, který vyvolával palčivé diskuze se týkal rovnosti všech obyvatel před zákonem a individuální svobody. Jak tohle definovat? Individuální svoboda (*ázádí*) byla v některých konotacích viděna jako příležitost chovat se jinak, než jak předepisují normy. Často to bylo spojeno s nemorálností. Žena, která by pozbývala individuální svobody, by byla viděna jako sexuálně promiskuitní. Tedy, individuální svoboda je důležitá, ale sunnitů, žen a nemuslimů se to netýká. Tento bod podporovaly zejména sociálně demokratické strany. Fazlolláh Núrí byl toho názoru, že tenhle bod není možné vložit do konstituce, protože v islámu není rovnosti. Šarí‘a jasně odděluje práva různé skupiny obyvatel. Jak může být Žid roven muslimovi? Taqízade mu odporuje a říká, že mnoho menšin žijících v Íránu jsou vzdělání a mohly by být přínosem pro modernizaci Íránu. Byla představena nová práva pro některé minority. Ústupky klerikům byly vykonány i na poli vzdělávání a vědy, svobody tisku či legalizace *andžomanů*. Vše je povoleno, pokud to není v rozporu s náboženstvím. (Malek-Ahmadi, 2016, s.117-120, 121, 122, 125-126)

2.4 Andžomany

Již před revolucí vznikaly tajné „undergroundové“ spolky, tzv. *andžomany*, což byly provinční koncily a některé z nich volaly po vytvoření Národního shromáždění. Po vypuknutí revoluce, konkrétně po srpnu 1906, začaly vznikat otevřené aktivní *andžomany* jako orgány přímé demokracie. Na sklonku roku 1906 byly po celé zemi již stovky *andžomanů*. Působili v nich hlavně obchodníci, řemeslníci, z nichž část tvořila inteligence a klerici. Každopádně všichni byli podporovatelé ustavení parlamentu. Moc se tak rozdělila, provinčně i na poli

různých politických a sociálních zájmů mezi Šáha a jeho přívržence, oficiálně ustavený parlament v Teheránu a provinční *andžomany*. (Ross, 2010)

Nejvýznamnějším z nich byl tabrizský *andžoman*. Ten svým způsobem konfrontoval oficiální parlament a ustanovil se jako „alternativní vláda“. Byl také levicově zaměřený, tudíž úzce spolupracoval s tabrizskými *modžáhedíny*. Založil první nezávislé noviny, snížil ceny chleba a dalších potravinových komodit a zasazoval se o sekulární systém vzdělávání. Po tom, co padlo rozhodnutí o zformování parlamentního zasedání ‘ulamá’, vypukly v Tabrizu v květnu a červnu roku 1907 protesty.⁸ I protestům navzdory byl článek ratifikován. Po zavraždění Amína Soltána, což byl strůjce některých koncesí se vyostřily debaty mezi radikály a umírněným křídlem v parlamentu. Bujely další protesty a vznikaly další *andžomany*, proti čemuž parlament protestoval. (Bayat, Algar, 2011) Můžeme zde uvést výrok význačného klerika Tabátábá’ího: „Čelili jsme mnoha těžkostem, abychom vybudovali parlament. Ale početné *andžomany*, jen v Teheránu jich je 70, vytváří v zemi chaos. A namísto, aby spolupracovaly a pracovaly pro svou vlast, vměšují se do politických záležitostí. A my tedy musíme zaměřit na anarchii způsobovanou provinčními *andžomany*.“ Ti radikálnější z nich totiž začali chápat násilí jako prostředek k dosažení svých cílů, a proto byly nezhřídka spojovány s politickými vraždami. (Poulson, 2005, s.167) Také rolnické a řemeslnické *anžomany* byly ustavovány po celém Íránu a vesničané tak získávaly kontrolu nad územím. Vyháněli místní guvernéry, sami spravovaly území nebo se přidávaly k *modžáhedínům*. V Mašhadu se v září roku 1907 konal kongres *modžáhedínů*. Inspirovány vlivy sociální demokracie, požadovali kratší pracovní dobu, zlepšení podmínek dělníkům a zemědělcům a reformu pozemkové politiky. Chtěli, aby bylo zrušeno přidělování půdy soukromým vlastníkům, neboť daňové a pozemkové reformy, které *madžles* přijal, měly za cíl spíše vyvážení rozpočtu státní pokladny

---

⁸ Zde se zapojily i některé menšiny, například Arméni, kteří byli velcí podporovatelé tabrizského *andžomanu*. (Bayat, Algar, 2011)

než zlepšení podmínek vesničanů. V prvním parlamentu se ale nic ohledně snížení daní nezlepšilo.

Na konci roku 1907 tajné sítě *modžáhedínů* byly již po celém Íránu. (Afary, 1991, s.143-145, 157)

3 ÍRÁNSKÁ KONSTITUČNÍ REVOLUCE 1907 – 1909

3.1 Dohoda o rozdělení sfér vlivu, 1907

Zahraničními vlivy začala být konstituce oslabována podepsáním rusko-britské dohody v Sankt Pěterburgu 31. srpna roku 1907. Téměř roční dohody o rozdělení sféry vlivu v Íránu mezi Velkou Británií a Ruskem byly vedeny bez přítomnosti íránských zástupců.⁹ Šáh Mohammad Alí tuto intervenci samozřejmě podporoval a doufal v opětovné navrácení trůnu. Někteří konstitucionalisté byli tímto krokem Velké Británie zklamáni, poněvadž doufali, i dle prvotních protestů na britské ambasádě, že je Velká Británie podpoří. Obě země se báli, že konstituční snahy oslabí jejich vliv. Tím, že část Íránu připadne Rusku a část Velké Británii pak zamezí dalšímu vlivu Německa. Rusko navíc oslabila prohraná válka s Japonskem, a tak obrátila svou pozornost na Írán. Ruské vnitřní nestability využila Velká Británie k oslabení jeho vlivu a k získání teritoriálního vlivu v Íránu. Pod tlakem všech událostí si Rusko připustilo, že bude výhodnější se s Velkou Británií domluvit a určit si hranice sféry vlivu v Íránu. (Williams, 1966, s. 364)

Dle této dohody připadla Rusku severní část. Od Kaspického moře táhnoucí se až k linii u města Qasr aš-Šírín, přes města Jazd a Isfahán a končící při afghánsko-íránských hranicích. Vliv Velké Británie zasahoval podél Perského zálivu až k hranicím s Indií. Střední zóna zůstala neutrální. Jednotlivé země měly v rámci těchto vymezených oblastí právo nadále získávat koncese. Další právo, které si vymezovali bylo, že část výdělku íránských rybářů a část příjmů z administrativy budou rozděleny mezi Velkou Británií a Rusko. Bylo to kvůli Šáhovým neuváženým a rozmařilým půjčkám.

Mnozí lidé toto rozdělení země vnímali jako opakující se událost z předrevolučních let za vlády Šáha Náséroddína. (Klein, 1971, s. 128, 129)

---

⁹ Kromě Íránu se tato dohoda týkala také Afghánistánu a Tibetu. (Klein, 1971, s. 128)

3.2 Prosincový pokus o převrat

Od doby, kdy se Šáh Mohammad Alí musí potýkat s návrhy omezení jeho moci, jeho nevraživost ke konstitucionalismu ještě vzrostla. I přes to, jak moc byly Šáhovi všechny konstituční zákony protivné, byl nucen je ratifikovat. I přes prvotní nechuť a odmítnutí. Po zavraždění premiéra, Amína Soltána členem radikálního *andžomanu* Abbásem Aqáím, Šáh dostal strach. Amín Soltán byl zavražděn, když opouštěl parlament společně s Behbaháním. Konstituce byla zapečetěna a Šáh složil posvátný slib, při kterém se zavazoval k dodržování konstitučních zákonů. Ale není slib jako slib. Už tehdy Šáh se svými stoupenci plánoval, jak se parlamentu oslabit a navrátit se zpět ke starému autoritářskému řádu. Se svým bratrem, Salarem ad-Daulou, který byl v bojích o převzetí trůnu velice aktivní, se během roku 1907 několikrát pokusil o opětovné převzetí trůnu. Avšak neúspěšně. (Hedayat, 2017, s. 52, 54.)

Vše vyvrcholilo 15. prosince roku 1907, kdy royalisté podporující Šáha zorganizovali protest proti konstituci a vystoupili proti *madžlesu*, který se stále více a více dostával pod vliv provinčních *andžomanů*. To vyvolávalo konflikty. Za Šáhem stáli ruští kozáci, po dlouhý čas Šáhova osobní stráž a antikonstituční klerici. Ratifikace ústavy byla dokončena a pro některé náboženské kleriky, kteří v počátcích konstituci podporovali, byla nyní zklamáním. Nebyla taková, jakou si ji „vysnili“. Jakmile se tabrizský *andžoman* dozvěděl o této hrozbě a možném rozpuštění parlamentu, začal urgovat ostatní *andžomany* k případné rezistenci a k boji. (Browne, 1910, s. 203, 204) Kromě členů provinčních *andžomanů*, kteří bránili parlament, byli na demonstracích přítomni chudí Íránci. Těmto chudým zemědělcům, vesničanům, rybářům a řemeslníkům nepřinesl boj za konstituci zlepšení situace, ale naopak se jejich situace vlivem politického a sociálního roztržštění v zemi spíše zhoršovala. Pokus skončil pro royalisty nezdarem a Šáh Mohammad Alí byl nucen se stáhnout. Bylo nařízeno, aby antikonstituční klerik, Fazlolláh Núrí již více nezasahoval do státních záležitostí. Výsledkem demonstrací bylo propuštění některých Šáhových rádců. (Kasravi, 2006, s. 267)

3.2.1 Co se děje po prosincovém převratu?

Po neúspěšném převratu se Šáh načas stáhl z politicky aktivní sféry. Zjistil, že porazit *madžles* nebude tak snadné, jak očekával. Nyní už věděl, že ho „nepoloží na lopatky“ s pouhou tisícovkou mužů. Ne proti třem tisícům mužů, toto číslo se 18. prosince zvýšilo již na 7000 podporovatelů parlamentu, kteří jsou členy *andžomanů*, kterých je rozeseto po celém Íránu na několik stovek skupin. (Afary, 1996, s. 210)

Vzájemné vztahy *madžlesu a andžomanů* se Šáhem byly v počátečních měsících roku 1908 stále více napjaté. Šáh úspěšně přežil několik bombových atentátů. Událost po pokusu o převrat přinesla změnu postoje konstitucionalistů k Šáhovi. Vzájemné vztahy byly na bodu mrazu, a proto byly vykonány snahy o zlepšení vztahů se qádžárovskou vládnoucí vrstvou. Pod vlivem hlavy *madžlesu*, Mahmúda Chána Ehtešáma Soltany, se konaly pokusy o vstřícné jednání a kompromisy s vládou. Některým radikálnějším členům *andžomanů* byl Soltana trnem v oku. Tedy byl v březnu 1908 sesazen a na jeho místo byl dosazen Mírzá Ismáíl Chán Momtázol Daula, který nebyl tolik nakloněný vzájemným kompromisům s vládou a Šáhem. To lze ilustrovat na vraždě zoroastriánského bankéře jedním ze šáhových dvorních rádců. Šáh obvinění odmítl a stejně tak jakýkoliv soud či trest pro obviněného. Za Momtáze Dauly byli obviněni, odsouzeni k bičování chodidel a poslání do exilu v Kalátu, oblasti na sever od Mašhadu. (Abrahamian, 1982, s. 93, 94)

3.3 Občanská válka 1908 - 1909

3.3.1 Události vedoucí k bombardování *madžlesu*

Události vedoucí k bombardování *madžlesu* a jeho uzavření začínají koncem května roku 1908. Nadále pokračovala vyjednávání ohledně odvolání některých Šáhových ministrů, které *madžles* považoval za zodpovědné za intriky proti němu. Šáh Mohammad Alí se obával o svůj život, a proto 2. června 1908 vyslyšel

požadavky *andžomanů* a propustil navrhované ministry. Ti většinou nehledali útočiště příliš daleko, například na ruské ambasádě. Šáh se svou vlastní „kozáckou ochrankou“ uprchl za hranice města do jeho vlastní rezidence, Bágh-e Šáh. Další den jeho odchod vyvolal mezi lidmi bouřlivé protesty a požadovali Šáhovo odstoupení, protože dle nich zbaběle utekl. Šáh zde ovšem nelenil a připravoval se na vhodnou dobu, kdy se bude moci vrátit do Teheránu a znovu oslabit *madžles*. (Ahmed, 2019) Šáh Mohammad Alí cítil, že prosazovaný Zillál Sultán mu může být konkurencí, a proto podnikl jistá předcházející opatření. Ze své rezidence Bágh-e Šáh přikázal zatknout několik notáblů. Mezi nimi byl také syn Zillála as-Sultána. Začal shromažďovat vojsko, poslal své muže, aby obsadili všechny telegrafní stanice. Tím pádem byly provinční *andžomany* odstřiženy od centrální vlády v Teheránu. Rozhořčení a dlouhé diskuze vyvolaly mnohačetné Šáhovy požadavky. Dopis s požadavky zahrnoval tyto body: opuštění Sepáhdárovy mešity ukrývajícími se členy radikálních *andžomanů*, a to do dvou hodin, jinak bude použito násilí; odzbrojení podporovatelů konstituce, kontrolu tisku a větší kontrolu nad armádou. Toto byl jeden z požadavků, který mu byl odebrán v rámci ratifikace Základních zákonů a Šáh chtěl svá práva znovu získat zpět. První požadavek byl s nelibostí splněn a organizované skupiny *andžomanů* v Teheránu byly rozpuštěny. Mezitím Šáh shromažďoval zbraně a potřebnou munici v Bágh-e Šáh. (Hartwig, 1993, s. 11, 12)

Během prosincového převratu, Rusko ani Velká Británie nestály o další rozjitření situace v zemi a navzdory návrhům některých konstitucionalistů využít příležitosti a sesadit usilovného Šáha, ho chtěli udržet na trůně. Proč? Aby se předešlo anarchii a oni si mohli udržet vliv v zemi. Kdo by ho ale nahradil? Kolovaly zvěsti, že jeho strýc, Masúd Mírzá Zillál Sultán, který by mohl být více prokonstituční, a navíc choval jisté sympatie k Britům. Toho se Rusko obávalo. Nikdy k tomu nedošlo. Rusko by mohlo cítit, že pokud by probritský Zillál Sultán skutečně využil chaotické situace v zemi a získal trůn, Britové by získali navrch nad Ruskem. Ruský diplomat Hartwig stál za Šáhem a tvrdili, že je třeba posílit jeho oficiálně

uznanou pozici. Britové nechtěli do situace zasahovat, ale Rusko bylo toho názoru, že tím jen posílí Zillál Sultánovi šance na převzetí trůnu. Nakonec se shodli s Brity a byla vyslána pouze varování Zillálu Sultánovi a Šáhovi, aby dělal více kompromisů s *madžlesem*. Šáh to slíbil, ale za pár dní se situace znovu rozjitřila. (Martin, 1993, s. 7, 8)

3.3.2 Bombardování a rozpuštění *madžlesu*

Madžles a *andžomany* si uvědomovali, že Šáhův odchod z města neznamena jejich vítězství. Naopak si byli vědomi možného blížícího se útoku. Nezaháleli a připravovali se na obranu parlamentu. Avšak jejich příprava byl rychlá a organizovaná pár dní předem spíše než dlouhodobá. Část členů *madžlesu* zůstala uvnitř, zásobena proviantem od obchodních cechů. Ostatní podporovatelé konstituce, nebyli to pouze členové parlamentu, ale také ‘ulamá’ a obchodníci, si na radu Behbaháního našli útočiště v mešitě. Jejich tušení našlo své opodstatnění.

Ráno 23. června roku 1908 bylo do Teheránu vysláno dvacet kozáků, aby zatknuli 8 radikálních členů *andžomanů*.¹⁰ Ze Sepáhdárovy mešity, ve které se nyní ukrývalo mnoho příznivců konstituce byly konstitucionalisty se zbraněmi v ruce vykázáni.¹¹ V ulicích nastal rozruch. Kozáčtí vojáci hlídkovali v ulicích, při mešitě a *madžlesu*.¹² Behbahání a Tabátábá’í byli zatčeni a následně byl Behbahání exilován do Iráku a Tabátábá’í do Mašhadu. (Browne, 1910, s. 213 – 215)

Bombardování *madžlesu* pravděpodobně nebylo Šáhem plánované. Šáh připravil další požadavek pro vyjednávání o uzavření Sepáhdárovy mešity a odchod členů *andžomanů*. Než mohl ruský plukovník Liakoff a kozácká brigáda začít vyjednávání, dostala se v mešitě do přímé konfrontace s ozbrojenými

---

¹⁰ Těchto osm osob našlo útočiště v Parlamentu. (Browne, 1910, s. 213)

¹¹ Podle britských pramenů toho rána kontroloval situaci ve městě Liakoff. Měl vykázat z mešity členy *andžomanů* a zase odejít. Když viděl, že *madžles* je zaplněn lidmi, vrátil se pro dělostřelectvo a mezitím se rozhořel oheň mezi podporovateli konstituce a Šáhem a kozáckou brigádou. (Browne, 1910, s. 213)

¹² Číslo se odhadují na 1000 kozáckých vojáků. (Browne, 1910, s. 214)

konstitucionalisty a následné rozhoření bojů už nešlo zastavit.¹³ Mešita byla násilně vyklizena. Rozhořela se vzájemná střelba a následovaly bombové útoky na obou stranách. Všeobecně ale konstitucionalisté nebyli příliš ochotní zahájit střelbu a do aktivního boje se zapojily hlavně ázerbájdžánský *andžoman* a *andžoman muzaffarí*.¹⁴ (Abrahamian, 1982, s. 93, 94)

Po osmihodinové rezistenci konstitucionalisté ztratili veškerou naději. Z budovy *madžlesu* zbyly rozbombardované trosky a obránci *madžlesu* buď uprchli nebo byli pozatýkáni. Někteří z nich, například Taqízáde, našli útočiště na britské ambasádě. Ruský plukovník Liakoff se stal „diktátorem“ Teheránu, což trvalo až do léta, 1909, kdy byl znovu obnoven *madžles*. Znovu začala být potlačována svoboda slova a svoboda tisku. Země se dostávala do ekonomického chaosu, bídné podmínky rolníků vedly k povstání v Gílánu a Raštu, Teherán byl pod „železnou pěstí“ plukovníka Liakoffa, ale jedno město, Tabríz, se odmítli podříditi vůli Šáhově. A v létě roku 1908 vypukly v Tabrízu boje. (Kia, 1996, s. 99 – 100)

3.3.3 Tabrízská rezistence

Tabríz odmítl veškeré oficiální autority a prohlásil se provinční ázerbájdžánskou vládou. Boje v Tabrízu započaly obdobím pouličních nepokojů, kdy pod velením Sattára Chána a Báqera Chána byla dobyta část Tabrízu. Royalisté byli vyhnáni z města, avšak nebyli schopni přerušit tok proviantů, který do města putoval po silnicích. Následně jednotky royalistů obsadily Tabríz a následkem této blokády mnoho lidí zemřelo na podvýživu. Rusko následně otevřelo silnice, aby doplnilo zásoby do Tabrízu, čímž tehdy zachránilo místním obyvatelům život. Boje se v Tabrízu rozhořely již v den převratu v červnu 1908. (Gocheleishvili, 2007, s. 71, 72) Způsobil to dopis několika tabrízských kleriků, kteří se vyjádřili, že odmítají konstituci a stojí za Šáhem a royalisty. To konstitucionalisty rozzuřilo.

---

¹³ Při vstupu do mešity kozáčtí vojáci zapomněli zavřít vchodové vstupní dveře pro ženy, kterými dále proudili ozbrojení muži a vyháněly Kozáky ven. Ti se bránili až to přerostlo do přímé konfrontace. (Abrahamian, 1982, s. 93)

¹⁴ I jejich vyzbrojení bylo slabé. Pouze stovka z nich měla k dispozici zbraně. (Abrahamian, 1982, s. 93)

Několik konstitucionalistů i kleriků bylo následně zabito. Někteří klerici jako imám Džomeh nebo *modžtahed* Mírzá Hasan byli vyhnáni z Tabrízu. V jeden moment byli tabrízští povstalci již tak zoufalí a vyčerpáni únavou a hladem, že dokonce vyvěsili bílou vlajku. Byl to Sattár Chán, který znovu dodal konstitucionalistům odvalu a získal další část města. (Browne, 1910, s. 240 – 241)

Sattár Chán nyní kontroloval silnice vedoucí do Tabrízu a přilehlé vesnice. Tabrízským revolucionářů se dostalo podpory i ze zahraničí, například od Mladotureckého hnutí. Což se nelíbilo Rusku, které v říjnu, kdy odvaha u tabrízských povstalců dosáhla vrcholu začalo uvažovat o postupu směrem na Ázerbájdžán. Ázerbájdžán si toužil zachovat svou perskou identitu, ale tureckou nadvládu by preferovali více. Postup Ruska na Ázerbájdžán vyvolával u obyvatel úzkost. Zejména, když viděli dopady velení ruského plukovníka Liakoffa v Teheránu. Důvodem, proč Rusové intervenovali do Ázerbájdžánu byla údajná ochrana evropských obyvatel a jejich majetku v Tabrízu. Velká Británie byla stejného názoru. Taqízade ruské okupaci Ázerbájdžánu odporoval. Chtěl, aby se ruské jednotky pokusily přesvědčit Šáha splnit požadavky konstitucionalistů. Jednalo se o tyto požadavky: obnovení ústavy v celé její šíři, omilostnění tabrízských povstalců a odchod armádních jednotek. Jednotky royalistů byly pod vedením Rahima Chána z kmene Šáhsevánů. (Clark, 2006, s. 205, 207)

Na jedné straně odvaha tabrízských konstitucionalistů a na druhé straně neústupnost Šáha a jednotek royalistů nedávaly prostor pro mírová jednání. Ta přišla až v srpnu 1908, ale byla v dalších měsících často porušována. Princ Ain ad-Daula odešel do Tabrízu se svými silami, ale byl poražen a vrátil se zpět do Teheránu. V říjnu 1908 vyrazila do Tabrízu jednotka o síle 400 kozáků, kteří měli plnou podporu Šáha a kolonela Liakoffa, který k nim pronesl proslov. Proslov byl plný díky za zničení parlamentu při převratu roku 1908 a projevů chvály za pokusy zneplatnit konstituci, která by pouze oslabila jejich moc. Příslib darů a peněžní odměny zvýšil jejich odhodlání. Zde konstitucionalisté porazili ruské kozácké brigády a obsadily další strategická města, Dílmán a města, která ležela blízko

jezera Urmija. Rusko a Velká Británie mezitím urgovaly Šáha, aby vydal v platnost novou konstituci. Šáh to přislíbil, ale následné demonstrace proti nové konstituci ho přesvědčily o opaku. On poté vydal prohlášení s tím, že šiiští duchovní v Iráku si nepřejí obnovit konstituci, protože by to odporovalo islámu. (Afary, 1996, s. 215 – 218)

Šáh choval negativní postoj vůči konstitucionalistům a znovuobnovení konstituce, kozácká brigáda jednala tvrdě a neústupně a Teherán se stále nacházel ve stavu stanného práva. Statečnost a odhodlání tabrízských povstalců se však přenesly i do dalších iránských měst. Města Rašt, Astarábád, Mašhad se začala bouřit. Zde boje nebyly tak dramatické, ale stejně důležitou měrou určovaly další chod války. V Raštu se pod vedením Yeprema Chána zformoval výbor, který měl kontakty se sociálními demokraty a arménským Dašnakem. Místní nacionalisté obsadili dům lokálního guvernéra, kterého zabili. V Isfahánu se rozhořely nepokoje v začátcích roku 1909 následkem neoblíbenosti místního guvernéra a pochybení isfahánských vojenských jednotek. Bachtijárské kmeny a isfahánští dobrovolníci převzali město. O pár měsíců později isfahánské jednotky Samsama as-Sultána začaly pochodovat spolu s isfahánskými dobrovolníky směrem na Teherán. Tyto akce měly „dominový efekt“ i v dalších městech. Byli vyháněni royalisté, voleni noví místodržící a vytvářela se místní národní shromáždění. V lednu roku 1909 se také Taqízáde a další exilovaní podporovatelé konstituce vrátili do Tabrízu, který byl stále držen v obležení silami royalistů. Po návratu začal Taqízáde obnovovat staré kontakty s arménskými stranami a se sociálními demokraty. Aliance Arménů, Kavkazanů a Íránců společně zformovaly „skupinu oddaných“ (*fedá'iján*), kteří udržovali kontakty s Baku, Tbilisi a společně podporovali Tabríz. Po bitvě v únoru roku 1909 byly ustanoveny ve městech Rašt, Anzalí a Gílán revoluční režimy. Hrály důležitou roli při dobytí Teheránu. A od března roku 1909 Taqízáde začal podporovat konstitucionalisty v Raštu, aby se začaly připravovat na pochod na Kazvín. A následně na Teherán. (Browne, 1912, s. 9, 10, 11 – 13, 15 – 18, 19)

V březnu již fungovala čtyři hlavní centra odporu. Rašt, Isfahán, Lár a samozřejmě Tabríz. Tato města byla nyní do velké části samostatná, nebyla pod autoritou Šáha. Byly zde zřízeny provinční vlády, které kontrolovaly chod a řád měst. Blížila se však hrozba za strany Ruska, které směřovalo své jednotky směrem k Baku. A byli vysláni kozáci, aby hlídali ruskou ambasádu v Raštu. Tabríz se navíc začal dostávat do problémů. Zásoby se tenčily, lidé neměli co jíst a ve městě upadala vojenská morálka. Bylo to způsobeno tím, že většina obyvatel Tabrízu byli civilisté. A vojáci v armádě se často rekrutovali z řad dobrovolníků. Šáh ani royalisté nebrali ohled na vyhladovělé obyvatele.

V lednu situace vypadala pro tabrízské nacionalisty nepříznivě a vše spělo k porážce. V únoru dosáhli nacionalisté jistých úspěchů v teritoriálních ziscích, ale téměř neměli co jíst. Byly učiněny pokusy o znovuotevření silnice směrem na město Džulfa. V březnu royalisté získaly některé části, které jim byly následně vzaty nacionalisty zpět. Situace v Tabrízu byla zoufalá. (Afary, 1996, s. 219 - 222) Šáh nařídil odchod zahraničních subjektů pro jejich vlastní bezpečnost. Velká Británie a Rusko nechtěly odejít. Zejména, když Šáh nesvolil k žádným dalším přísunům potravy pro obyvatele Tabrízu. Toto mělo dopad hlavně na chudší vrstvy obyvatel. V dubnu byly poslány ruské oddíly do Tabrízu, aby případně doplnily zásoby místními obyvatelům a propustily z města ty, kteří by si přáli odejít. Ačkoliv to vypadalo, že Šáh ustoupí a dovolí přísun potravin, nakonec své sliby nesplnil. Rusko nakonec obdrželo rozkazy pro postup do města, pro otevření silnic a přísun proviantu pro tabrízské obyvatele. Ruská podpora Tabrízu zachránila mnoha tabrízským podporovatelům život. Ruské jednotky vstoupily do města 29. dubna 1909. Vztahy mezi tabrízskými povstanci byly zprvu dobré, ale postupně začaly být napjaté. Ruské jednotky považovaly město za dobyté a dle toho se tak také chovaly. Tabrízští občané si v pamfletu adresovanému do Teheránu stěžovali na následující: požadavek o výčtu zbylých zásob a zbraní, nevhodné chování k tabrízským obyvatelům, nepovolený vstup do citadely, nařízení o tom, že kdokoliv vlastní zbraň, musí ji do půlnoci odevzdat, obtěžování žen a další ruská

nařízení kvůli kterým se vztahy začaly vyostřovat. Sattár Chán a Báqer Chán odešli do exilu v Osmanské říši. Ačkoliv Rusko a Velká Británie v dohodě z roku 1907 slíbili nevměšování se do íránských záležitostí, nyní osud země určovaly především tyto dvě zahraniční mocnosti. (Deutschmann, 2016, s. 180 – 184)

Boje proti stoupcům Šáha a za obnovení konstituce se neodehrávaly pouze na domácí půdě, ale i v zahraničí, zejména tedy v Evropě. Až na dvě stě konstitucionalistů odešlo do Velké Británie, Francie či Švýcarska. Převážná část konstitucionalistů odešla do Francie, mezi nimi Momtáz ad-Daula, který byl mluvčím *madžlesu* a Momtáz as-Sultana, který byl perským velvyslancem v Paříži. Dále Alí Akbar Dechodá, editor týdeníku *Súr-e Esráfil*, vydávaného během období prvního *madžlesu* a Hasan Taqízade. Zde navazovali vztahy s evropskými intelektuály a s nyní mocnou organizací Mladoturků a pomocí tisku se snažili dále šířit důležitost myšlenky konstituce v íránské společnosti. Nadále podporovali ty, kteří zůstali v Íránu a bojovali proti Šáhovým silám v Tabrízu. V Íránu začaly nabírat na síle íránské bachtijárské kmeny, což především editoer týdeníku *Súr-e Esráfil* tvrdě kritizoval, protože neviděl žádnou změnu v tom, že bude sesazen Šáh a místo něho na trůn nastoupí kmeny Bachtijárů. (Bayat, 2020, s. 125 – 128, 130,)

3.3.4 Pochod na Teherán

V březnu 1909 se začaly připravovat jednotky příznivců ústavních principů na pochod na Teherán. Hnutí se začala seskupovat po celém Íránu. Isfahán byl pod kontrolou bachtijárských kmenů pod velením Samsama Soltána, jeho bratr se vrátil do Teheránu a připravoval bojové kmenové jednotky. Bachtijárské kmeny již v červnu vydaly prohlášení, že plánují vytáhnout na Teherán s cílem obnovit konstituci a parlament. Sociální demokratičtí revolucionáři v Raštu získali částečný vliv také v Gílánu a obsadili silnici vedoucí do Teheránu, přičemž od všech projíždějících směrem na Teherán požadovali razítka od vojenského výboru. První impuls k akci vyšel z Raštu. Skupina došla téměř ke Kazvínu, kde čekala,

než se sjednotí bachtijárské kmeny v Isfahánu a než přijdou další posily a připojí se k nim. Během cesty se k nim přidávaly nacionalisté z Kavkazu. Britské a ruské síly se obávali dalšího střetu sil, a proto poradily Šáhovi několik doporučení. Mezi doporučeními zaznělo mimo jiné propuštění Šáhova rádce, Amíra Bahádura, což bylo požadováno již během převratu 1907, znovunastolení konstitučního režimu, jmenování do současného kabinetu osoby věrohodného postavení a vytvoření nového volebního zákona. Jako bonus při splnění požadavků slíbili, Rusko a Velká Británie společnou půjčku ve výši 100 000 liber. Naopak při nesplnění požadavků bude odstřižena veškerá podpora Šáhovi. Šáh zmíněné doporučené požadavky přislíbil, ale konstitucionalisty to neodradilo, na to znali Šáhovu politiku již příliš dobře. A ani od Ruska nečekali, že by náhle změnilo svoji politiku a začalo plně podporovat konstituci. (Abrahamian, 1982, s. 99, 102)

Když Rusové zjistili, že skupiny nacionalistů a konstitucionalistů pochodují na Teherán, začali zvyšovat přítomnost svých sil v Íránu s odůvodněním ochrany vlastních obyvatel v Íránu. V Astarábádu, Kazvínu, Raštu, Mašhadu a v dalších městech severního Íránu bylo v době, kdy konstitucionalisté vstoupili do Teheránu přes 12 000 Rusů. 5. května 1909 skupina bojovníků Gílánu o síle asi 100 mužů dobyla Kazvín a vyčkávala na další pokyny pro posun do hlavního města. Zde došlo ke střetu s royalisty. V počátcích května vše nasvědčovalo brzkému pochodu na Teherán. Sepáhdár zformuloval nároky íránských nacionalistů, kteří požadovali, aby se z perského území stáhly britské a ruské jednotky, dále slib, že Šáh obnoví ústavu z roku 1907 v její plné šíři, odzbrojí své jednotky a propustí Amíra Bahádura. (Bayat, 2020, s. 96 – 98)

Na začátku června se začala situace vyostřovat. Rusové se chovali vůči místnímu obyvatelstvu ve městech autoritářsky. V polovině června se dodatečně zapojily bachtijárské kmeny a započaly pochod na Teherán. Na konci června již dorazily do Qomu zatímco Sepáhdárovi muži stále okupovali Kazvín. Mezitím Šáh opravdu dodržel slib a splnil podmínku ohledně podepsání kodexu o novém volebním zákoně. Též odstoupil první ministr a kolovaly zvěsti o přiletu Zillála Sultána. 4.

července 1909 došlo ke střetu mezi kozáckou brigádou a konstitucionalisty a potyčky průběžně pokračovaly až do 10. července, kdy násilí eskalovalo, nyní už pouhých 15 mil od hlavního města. 13. července roku 1909 bachtijárské síly vstoupily do Teheránu a nesetkaly se téměř se žádným odporem. Později byli posílení *modžáhedíny* se Sepáhdárem. Další den pokračovaly boje a Šáhovy síly se znovu pokusily o bombardování pozic parlamentu, avšak s malým efektem. Boje v podstatě skončily, když 16. července Šáh uprchnul na ruskou ambasádu, čímž abdikoval, ačkoliv formálně byl stále Šáhem země. (Clark, 2006, s. 239 – 244, 245)

3.4 Cesta k druhému parlamentu

Teherán byl konstitucionalisty dobyt, což bylo velké vítězství. Ale co bude dále? Kdo znovu sestaví silný a centralizovaný *madžles*, jak se vyřeší finanční situace, co s ruskými vojáky v zemi, jejichž tlak byl všudypřítomný? Vítězní konstitucionalisté se dohodli s Liakoffem, že může volně odejít ze země. Navíc bojechtiví *modžáhedíni* z Tabrízu a Raštu vytvářely v hlavním městě chaos. Rozvášnění z vítězství nad dobytím Teheránu a chtějí dále bojovat proti royalistickým silám, v Teheránu terorizovali i vraždili příznivce starého režimu a odmítali se podřídit příkazům. Až s příjezdem Taqízádeho se situace uklidnila. Jakmile dorazil, byl ihned jmenován do dvacetičlenného nově zformovaného kabinetu. (Miri, 2018) První úkol nově sestaveného kabinetu byl sesadit Šáha a dosadit jeho syna. Jeho syn Ahmad byl dosazen na qádžárovský trůn, protože nově sestavený kabinet byl ustanoven pro plnění vládních a administrativních záležitostí, než bude znovu voleno do druhého *madžlesu* se převážně skládal z předešlých Šáhových ministrů a aristokratů. Byl ještě velmi mladým, když se stal podle článků 36 Základních zákonů šáhem Persie. Až na výjimky, jako například Fazlolláh Núrí, nebyli ti, kteří se podíleli na převratu roku 1908 nijak potrestáni a většinou našli útočiště na britské ambasádě. Sesazení Šáha Mohammada Alího doprovázela podmínka, že mu bude ze státní pokladny ročně vyplácena renta 1000 tomanů. To bylo pro zadlužený Írán velké břemeno. Šáh definitivně opustil zemi

v září roku 1909 doprovázen Brity a Rusy. Nejprve odjel do Anzálí a pokračoval do Oděsy. Doprovázeli ho jeho nejvěrnější dvořané. Dalším úkolem vlády bylo rozhodnout, co se stane s předešlými Šáhovými ministry. Někteří z nich si přáli zůstat ve vládních pozicích. Někteří mohli celkem bez obtíží opustit zemi. Jiní zaplatili a mohli zůstat v zemi. Další našli útočiště na ruské ambasádě, kde setrvaly pod ochranou. (Kasravi, 2006, s. 386 – 388)

Fazlolláh Núrí jako jeden z mála byl odsouzen za své antikonstituční postoje, za podporu Šáha a podporu převratu 1908 a za podkopávání svobody. Odmítl ochranu na ruské ambasádě a zůstal po boku své rodiny doma. Což se mu stalo osudným. Na konci července 1909 vojenská eskorta vedená Yepremem Chánem, arménským vůdcem arménské politické strany Dašnaku a oficiální hlavou teheránské policie, předvedla Núrího před improvizovaný soud. Núrí byl mladým klerikem Zandžáním odsouzen k smrti a pověšen na veřejném prostranství. Byli to *modžáhedíni*, kteří prosazovali popravu na veřejnosti. Považovali to za účinnou lekci pro ostatní případné vzbouřence. Spolu s ním byli popraveni vůdce royalistických sil a místodržící Teheránu, kteří byli spojováni s vraždami konstitucionalistů. Následně byl po celém Íránu distribuován pamflet, který obhajoval Núrího smrt jako odsouzení „zrádce konstituce“. Osud Fazlolláha Núrího byl v podstatě zpečetěn již před jeho zatčením. Neexistoval žádný výslech, kde by se Núrí mohl obhájit, ani soud dle islámských zákonů. Lidé po celém Íránu byli rozhořčeni z toho, že byl popraven významný *modžtahed* bez řádného soudu. I někteří konstitucionalisté byli v šoku z toho, že byl pověšen prominentní, ačkoliv protikonstituční klerik.¹⁵ (Farzaneh, 2015, s. 268 – 270)

Finanční situace po dobytí města nebyla příznivá. Hospodářskou krizi se nejprve snažili řešit místní bankéři. Írán žádal o půjčky od Ruska a Velké Británie, které to odmítly. Existovaly stálé potyčky mezi Sepáhdárem, premiérem kabinetu a bachtijárským vůdcem, Sardárem Asadem. Sepáhdár byl slabý a jeho názory nikdo

---

¹⁵ Například Sepáhdár se významně stavěl proti trestu smrti nad Núrím. (Farzaneh, 2015, 269)

nebral na vědomí. První kabinet byl rozpuštěn, ale v září roku 1909 byl sestaven nový, který se od původního téměř nezměnil. V druhém kabinetu byl opět zvolen Sepáhdár premiérem. Premiéru Sepáhdárovi i Sardáru Asadovi bylo doporučeno, aby spolupracovali s Taqízádem, který se vrátil z exilu. (Bayat, 2020, s. 132 – 135)

4 ÍRÁNSKÁ KONSTITUČNÍ REVOLUCE 1909 – 1911

4.1 Druhý parlament

Oproti předešlým revolučním rokům vykazovaly následné roky 1910 - 1911 „klidnější atmosféru“. Neustávalo však zahraniční vměšování do záležitostí Íránu, a ani vzájemné spory mezi konstitucionalisty neustávaly na intenzitě. Nová éra revoluce čelila následujícím problémům: státní pokladna zela prázdnotou, provinční administrativa se zmítala v chaosu a 3000 ruských vojáků nadále strážilo své pozice na severu země. Údajně pro bezpečnost místních obyvatel. Tyto problémy se parlament hned od začátku snažil celkem úspěšně řešit vyjednáváním půjček 1 milion liber z národní banky na vybudování nové administrativy, vyjednáváním o stažení téměř všech ruských jednotek, které získaly teritoriální zisky na severu Íránu během občanské války, ačkoliv pouze dočasně a pozváním zahraničních expertů ohledně reorganizace íránského četnictva a zlepšení reforem daňového systému.

Druhý parlament byl oficiálně otevřen 15. listopadu roku 1909. Toto období druhého parlamentu se nazývá obdobím „menšího despotismu“. (Martin, 2011). Jakmile nový parlament otevřel, potýkal se s ideologickými a názorovými neshodami mezi dvěma hlavními politickými stranami. V polovině roku 1910 už se jednalo o ostře vyhraněné konflikty mezi dvěma naprosto odlišnými stranami. Revoluční aktivity a aktivní podpora zvenčí také nepřispívala ke stabilitě v ulicích.

Struktura sociálních složek nového *madžlesu* se od prvního lišila. Odrážely se zde především zájmy kmenové a pozemkové, což lze vidět na procentuálním zisku křesel v parlamentu. Většinový podíl získali vlastníci půdy, dále qádžárovská buržoazie a kmenoví vůdci, méně pak ‘ulamá’, obchodníci a inteligence. Tato většina spolu s vysoce postavenými byrokraty držela v rukou moc. Vysoce postavenými byrokraty byly bachtijárské kmeny, které měly majetek i prestiž, ale chyběla jim potřebná místa v parlamentu. Mnoho z nich tak ovlivňovalo parlament zvenčí. (Foran, 1991, s.812-813)

Byl navržen nový volební zákon, který upravoval některé z předešlých bodů. Byl opuštěn systém třídní hierarchie a nastolen nový dvouступňový systém¹⁶. Minimální věk voličů se snížil na dvacet let a zmírněny byly i požadavky na vlastnictví. Počet křesel v Teheránu se snížil na patnáct křesel a v provinciích se zvýšil na 101 křesel s místy vyhrazenými pro menšiny, kdy každá menšina mohla mít jednoho zástupce v parlamentu. U subjektů, které neměly volební právo žádné změny nenastaly. To se týkalo žen a nemuslimů.

V prvním parlamentu ještě nevznikly plnohodnotné politické strany. V druhém už ano. Bylo jich více, ale jmenujme zde dvě velmi významné iránské strany, díky kterým nabyla podoba parlamentu zcela nový rozměr. (Morteza, 2007, s. 45 – 48)

4.2 Demokratická strana

4.2.1 Vznik strany

Demokratická strana vznikla v létě roku 1909. Na jejím zformování se podíleli členové několika sociálně-demokratických skupin: organizace sociálních demokratů v Baku, dva významní arménští sociální demokraté v Tabrízu a sociální demokraté ze strany Hemmat¹⁷. Původní myšlenka na zformování strany vyšla od Hasana Taqízádeho¹⁸. Dalšími zakládajícími členy byly dva arménští sociální demokraté, Vram Pilosian a Tigran Darviš, přezdívaný Ter Hakobian, Rasúlzáde¹⁹, Amuogli a další budoucí významní členové strany. (Joussefi, 1998, s. 62)

Nové podmínky v zemi a změna volebního zákona ve znění eliminace „hierarchické základny“ volebních struktur, tím pádem možnosti poslat své členy

---

¹⁶ To znamená, že ve čtvrtích měst volebních okresů voliči zvolí kandidáty, kteří v centru volebních okresů zvolí potřebné poslance do *madžlesu*. (Morteza, 2007, s. 47)

¹⁷ Založení a aktivní činnost této strany byla především na Kavkaze. Vznikla, aby propagovala sociálně demokratické myšlenky a aktivity mezi muslimy na Kavkaze. Měla vazby na RSDWP (Ruská sociálně dělnická demokratická strana), která odmítla propagaci mezi muslimy, a proto se zformovala strana Hemmat. Mnoho Íránců pracujících na Kavkaze se tak přidali k této straně. (Mohebi, 2018, s. 590)

¹⁸ Po bombardování *madžlesu* emigroval do Londýna, poté odešel na Kavkaz, odkud jeho kroky vedly směrem do Tabrízu a pak do Teheránu. Z dopisu, který T. Darviš poslal Taqízádemu v srpnu 1909 je patrné, že program strany byl připraven předtím, než Taqízáde odešel do Teheránu a usedl do *madžlesu*. (Joussefi, 1998, s. 62)

¹⁹ Bývalý člen organizace Hemmat. (Joussefi, 1998, s. 62)

do parlamentu, dala členům sociálních demokratů šanci změnit taktiku a přejít z metod tajných operačních bojů do aktivního politického zapojení. Někteří sociální demokraté tak vystoupili z organizačních struktur jejich bývalého působiště a hledali podobně smýšlející, se kterými by mohli zformovat novou stranu. Především hledali silného vlivného lídra a našli ho v Hasanu Taqízádem. (Katouzian, 2012, s. 198)

Myšlenky týkající se revoluční identity v Íránu byla důvodem, proč se Pilosian a Darviš odloučili od skupiny tabrízských sociálních demokratů. Většina věřila, že podmínky v Íránu nasvědčují tomu, že je země připravená pro socialistické aktivity. Tomu Pilosian a Darviš odporovali. Podle nich Írán teprve vstoupil do rané éry kapitalismu, ale na pole industrializace ještě nedosáhl. Tudíž proletariát ještě neměl šanci se v zemi projevit. Stejné názory prosazoval i Rasulzade. Podle něho země zatím nestihla přijmout hodnoty moderního západního kapitalismu, a kde není kapitalismus, není ani proletariát. Tudíž, snažit se prosadit socialistické myšlenky v zemi, kde nejsou lidé, kteří by těmto myšlenkám porozuměli a vzali je za své, by nebylo efektivní. Pro tehdejší situaci v Íránu se naopak dle něj perfektně hodily demokratické hodnoty a principy. Na základě těchto myšlenek vznikla Demokratická strana. Nicméně jakmile se zformovala demokratická strana, byli to právě oni tři, Hasan Taqízáde, Vram Pilosian a Tigran Darviš, kteří propagovali sociálně-demokratické hodnoty a jejich vlivem se hnutí nasměrovalo více levicovým směrem²⁰. Ostatní členové strany neměly tak vřelý vztah k sociální demokracii. Ve straně nebyl přítomný pouze jeden ideologický proud, ale setkávaly se zde myšlenky sociální demokracie, demokracie, myšlenky revolučně socialistické, až liberalistické. (Afary, 1998, s. 239 – 240, 241 – 242)

---

²⁰ Rasulzade byl editorem deníku Írán-e nou, prostřednictvím, kterého šířil myšlenky socialismu a marxismu. První seznámení se Íránců se socialistickými principy přichází od arménských socialistických stran, Dašnak a Hnčak ještě před vypuknutím revoluce. (Afary, 1998, s. 242)

4.2.2 Organizace a program strany

Demokraté chtěli mít připravený program strany a být připraveni zapojit se do politických aktivit, jakmile se nový parlament otevře. Dva měsíce před oficiálním otevřením druhého parlamentu se v září roku 1909 sešli a ustanovili centrální výbor, který měl za úkol kodifikovat program strany. Demokraté neomezovali své aktivity pouze na Teherán, ale bylo nařízeno, aby delegáti šířili kodex programu strany do dalších měst. Vliv demokratické strany se tak dostal za hranice Teheránu do velkých a významných iránských měst jako Mašhad, Qom, Kazvín, Rašt a Kermánšáh. Zde vznikaly lokální výbory a lokální parlamenty, které se zodpovídaly centrálnímu výboru v Teheránu. (Ahmadi, 2016, s. 135, 136)

Zachovaly si mnoho z prvků sociální demokracie, ale dále pokračovaly svou vlastní cestou a s původní základnou, organizací sociálních demokratů v Baku, ze které částečně vzešly, se rozešly. Z důvodu odlišného kréda, ale především proto, že nechtěly spadat pod zastřešující organizaci v Baku, ale chtěly si vytvořit vlastní politický program a samostatnou nezávislou politickou stranu. Avšak stále udržovaly úzké kontakty s tabrizskými *modžáhedíny*. Demokratická strana byla viděna jako ta revoluční, ale vzhledem k menšině v parlamentu se v budoucnu prosazoval vliv spíše Strany umírněných. (Afary, 1994, s. 37, 38)

V jejich programu byly obsaženy tři hlavní body: centralismus, parlamentarismus a demokracie. Aby byly naplněny demokratické principy, je třeba v zemi dodržovat jeden důležitý bod. A to ten, že každý jedinec si je před zákonem roven bez ohledu na rasu či náboženství.

Dalšími důležitými body, které demokratická strana zahrnula do svého programu byly následující: svoboda projevu a tisku, možnost svobodně vyjádřit svůj názor formou protestních akcí, povinné vzdělávání pro všechny obyvatele se zvláštním důrazem na vzdělávání žen. Tyto požadavky Taqízáde prosazoval již v prvním parlamentu. (Razi, 1970, s. 65 – 66)

Dva jejich požadavky vyvolávaly pobouření mezi íránským lidem. Jednalo se o bod oddělení státu a náboženství. Tento požadavek postavil členy Demokratické strany do pozice ateistů. Navíc, v tehdejších společenských a politických podmínkách Íránu by to byl nejspíše zázrak, kdyby se daný úkol zdárně zdařilo vyplnit. Druhý bod vyvolávající kontroverze byla pozemková reforma. Vysoké propracovanosti navzdory, strana neměla dostatek administrativní podpory na prosazení rozdělení státní půdy mezi farmáře. Když se zlepší systém vlastnictví půdy, zlepší se i otázka vykořisťování zemědělců. Ohledně dalších ekonomických progresů strana požadovala zrušení osobních privilegií, zavedení daní z příjmů, konfiskace státní půdy a výnosy z jejího prodeje využít na dobročinné účely, zákaz práce občanům mladším 18 let a omezit pracovní dobu na 10hodinové směny s jedním dnem volna v týdnu. Snížily by se tím třídní rozdíly a zlepšily podmínky pro dosud zanedbávané vrstvy obyvatel. Strana se považovala za zástupce „nevyslyšené“ vrstvy obyvatel, farmářů, vesničanů, zemědělců. Ti tvořili podstatnou část obyvatelstva, ale neměli v oficiálním zastoupení dostatečný počet zástupců ani dostatečnou podporu pro vyslyšení jejich práv a požadavků. (Afacan, 2015, s. 69 – 71)

I přes pevně daný a promyšlený program, strana nebyla úspěšná ve splnění svých cílů. Jednak kvůli politické a náboženské situaci, která v zemi panovala, jednak pro nedostatečné porozumění myšlenkám strany mezi lidmi.

Jakkoliv měla strana ve svém programu zahrnuty demokratické principy, názorově se různila, a proto se její aktivity místy dostávaly za hranu revolučních činností, což vyvrcholilo zavražděním prominentního klerika Behbaháního²¹. I tyto revoluční aktivity samozřejmě přispěly ke ztrátě podpory a k jejímu oslabení.

S rostoucím ruským vlivem v zemi pak začal druhý parlament ztrácet na síle a stejně tak i Demokratická strana. Taqízáde a Rasulzáde byli nuceni odejít z Íránu.

---

²¹ Zajímavé je, že určitým způsobem to bylo samo vedení, které inspirovalo některé členy k revolučním akcím, například trénováním členů vojenskému výcviku. (Zibakalam, 2009, s. 132)

Exil se nevyhnul ani dalším členům a aktivity strany se tak snížily na minimum. (Zibakalam, 2009, s. 130 – 132)

4.3 Strana Umírněných

Strana umírněných vznikla později než Demokratická strana. Patrně až souběžně s otevřením nového parlamentu, tedy v listopadu 1909. Fakt, že Strana umírněných získala v parlamentu dvě třetiny křesel s 53 poslanci nasvědčuje tomu, že společnost nebyla připravená na myšlenky, které prosazovala Demokratická strana. Ve vůdčí pozici strany stáli dva velcí šíitští klerici Behbahání a Tabátábá'í. Další členové strany byly první premiér *madžlesu* Sepáhdár, evropsky vzdělaný aristokrat Abdol Hossein Mírzá či zeť Mozaffaroddína Šáha. (Ettehadieh, 2011) Jejich program byl daleko méně ucelený a propracovaný, až nahodilý. Byl tvořen následujícími body: upevnění konstituční monarchie, prosazování šarí'cy, spojit lid prostřednictvím vazeb náboženského vzdělávání, podporovat střední obchodnické třídu, zlepšení struktury armádních složek a zahraničních vztahů pro rozvinutí obchodu. Dále členové strany lpěli na ochraně rodinného života a soukromého vlastnictví a na obraně společnosti proti „ateismu“ Demokratů a „materialismu“ marxistů. Myšlenky Demokratické strany považovali za nemístné a ničící pořádek ve státě. Taqízade byl jimi několikrát slovně napaden, a v jedné *fatwě* byl dokonce prohlášen jako apostata od islámu. Jejich program stál v opozici proti programu Demokratické strany až lze nabýt dojmu dle některých programových bodů, že celý program byly vytvořeny jako odpověď v reakci na program Demokratické strany a že strana byla zformována čistě na bojkotování návrhů opoziční strany a podkopávání jejich programu a obviňování jejich členů z revolucionářství a anarchismu. Ostatně, je pravda, že revoluční akce Demokratické strany nahrávaly straně Umírněných do karet. (Katouzian, 2006, s. 52, 53)

Tyto dvě strany se svým odlišným ideologickým zaměřením příliš neshodovaly. Problematické chování členů obou stran, neustálé roztržky a vzájemná kritika a konfrontování jeden druhého nepřispěla ke konsolidaci již tak oslabeného

parlamentu. Navíc demokraté byli početně slabí, neměli ty potřebné konexe a příliš malý podíl na mocenské struktuře, než aby mohli opravdu prosadit navrhované změny. I okolnostem navzdory, její činnost v *madžlesu* byla začínajícím bodem pro další demokratické kroky v íránské společnosti. Střídmost Strany umírněných nepochybně zpomalila revoluční pokrok íránské konstituční revoluce a patrně snížila i ochotu k akci proti ruskému ultimátu. (Ahmadi, 2016, s. 141)

4.4 Bachtijárské kmeny a nezdařený Šáhův převrat

Po vraždě Behbaháního v červenci roku 1910 začali bachtijárské kmeny získávat politickou převahu. Začaly spolupracovat s Demokratickou stranou, a ještě toho roku byl premiér Sepáhdár ve své funkci nahrazen Mostaufim al-Mamálekem za Demokratickou stranu, který prosazoval sekulární reformy. Již v polovině roku 1911 si bachtijárské kmeny vydobýly prominentní místa v parlamentu. Samsam al-Sultana, ílchán a předsedal teheránskému kabinetu, a Sardár Asad, jeho mladší bratr, požívali plné důvěry od strany demokratů, druhý z bratrů byl velitelem palácové stráže, další držel pozice na ministerstvu obrany a další byli místodržícími v odlehlých provinciích. Není proto divu, že ostatní kmeny viděly silné zastoupení členů bachtijárského kmene v *madžlesu*, jako krok pro uskutečnění dominance nad ostatními kmeny. Následky na sebe nenechaly dlouho čekat. Ostatní íránské kmeny zformovaly alianci a v Isfahánu se spojily s místním klérem proti bachtijárským kmenům. Aliance však nedržela dlouho pospolu, naopak se začaly vyostřovat konflikty mezi kmeny navzájem. Situace byla rozostřená zejména na jihu země, kde si následné kmenové protesty vyžádaly přítomnost britských jednotek v zemi. Britské jednotky dorazily až do Šírázu a Isfahánu, aby uklidnily situaci. Kmenové sváry jim tak otevřely cestu na jih země. (Khazeni, 2005, s.385, 386, 389)

Následná zpráva o Šáhově možném návratu zpět do Teheránu a pokusu o převrat se stala v červenci roku 1911 skutečností. Šáh Mohammad Alí s pomocí jeho bratra Šo'a as-Sultána a jeho příznivců se pokusil znovu získat trůn. *Madžles* se

v potlačení převratu nemohl spoléhat na ruské kozáky, kteří byli loajální Šáhovi. Měl k dispozici muže teheránské policie, vedené Yepremem Chánem, tehdy ještě hlavou teheránské policie. Na návrh Šustra byla použita strategie rozmístění letáků s vypsanou odměnou, fotografií Mohammada Alího Šáha a nepřehlédnutelným nápisem WANTED! Tato metoda fungovala v Americe, v Íránu byla ještě celkem neznámá. Šáh se však zlekl a uprchl ke Kaspickému moři, kde vyčkával na příhodnější příležitost. Turkmenské a perské síly loajální Šáhovi však nečekaly na vhodnou příležitost a pod vedením Arsada ad-Dauly pokračovaly směrem na Teherán. Tento první pokus šáha byl zažehnán teheránskými vojáky v čele s Yepremem Chánem. A na podzim šáh znovu uprchl do Ruska a dále do Itálie, kde strávil zbytek svého života. (Afary, 2018, s. 238, 239)

4.5 Reformy, Ultimáta a konec *madžlesu*

Rusko a Velká Británie přislíbily Íránu půjčky přes 1 milion liber a další udělení koncesí. Íránská vláda neměla finanční prostředky na to, aby sama znovu nastolila staré pořádky. Poslední měsíce roku 1910 se Írán opět propadá do ekonomického a finančního chaosu, a proto je na přání kabinetu pozváno 16 amerických ekonomických poradců v čele s Williamem Morganem Šustrem. Šustr do Íránu dorazil 12. května 1911 i se svou rodinou, ženou a dvěma dcerami. Ale schválení jeho mise proběhlo již o dva měsíce dříve. Ačkoliv jeho reformy do značné míry napravily finanční situaci v Íránu, vyvolaly nelibost u Rusů, nesváry mezi Brity, a dokonce i mezi jednotlivými stranami v parlamentu.

Počátky jeho kariéry v Íránu nezačaly zrovna vřelými vztahy s místními politickými představiteli. Měsíc po jeho příjezdu do Íránu si znepřátelil premiéra a ministra války, Mohammada Valího Chána Nasra al-Soltáne, přezdívaného Sepáhdár. Neochota poskytnout extra výdaje na válečné účely mu vynesla nedůvěru od Strany umírněných. Naopak mu přinesla porozumění od Strany demokratů a Taqízádeho, se kterým se přátelil již dříve v minulosti. A měl sympatie k bodům, které prosazovala Demokratická strana. (Shuster, 2006, s.163-

166) Dalším bodem nesváru, kromě již samotného Šustrova pozvání, bylo zorganizování „pokladního četnictva“.²² Tímto úkolem byl pověřen britský vojenský atašé, major Stokes, který byl Rusům trnem v oku kvůli podporování národních zájmů v Íránu. Byli proti jeho jmenování do funkce i navzdory brzkému skončení jeho služebního procesu v Íránu. Pokladní četnictvo bylo ustanoveno na třech místech, v Tabrízu a Šírázu a Isfahánu. Zejména Tabríz se stal jablkem sváru díky jeho blízké poloze k ruským hranicím a jmenování Brita Mr. Lecoffre četnickým agentem. Dle dohody z roku 1907 nesměl žádný britský úředník zasahovat do ruské sféry vlivu. (Ghaneabassiri, 2002, s.155-157) První ultimátum obdržel teheránský parlament na začátku listopadu a dekret požadoval propuštění Šustra. Druhé výrazněji laděné ultimátum přišlo 11. listopadu 1911 a vyvolalo to v Teheránu tak úzkostné pocity, že teheránská vláda byla ochotná přijmout ruské ultimátum. Proti tomu se postavili ázerbajdžánští konstitucionalisté. například i Yeprem Chán, kteří nebyli ochotni přijmout ruské požadavky a jejich stálou přítomnost společně s podporovateli Šáha v Tabrízu. V obléhaném Tabrízu se zvyšovalo agresivní chování jak vůči Rusům, tak vůči Íráncům navzájem. Postupem času eskalovalo násilí. Rusové obsadili cesty vedoucí do města a snažili se pomocí vojenské kontroly v ulicích a na bázárech kontrolovat situaci ve městě, často ne příliš vybíravým způsobem. (Gharavi, 1998, s.175, 176) Další problémy mezi Ruskem a Šustrem vyvolaly spor o majetek královské rodiny²³ a persky vydaný pamflet, poslaný do Times of London, ve kterém nalezneme ostrou kritiku ze strany Rusů a v menší míře Britů ohledně jejich postojů k Íránu a k jeho obyvatelstvu. Rusko považovalo Šustra zodpovědného za vydávání a šíření pamfletu a připravovalo pro Írán další ultimátum. Vláda ho obdržela 29. listopadu 1911. Obsahovalo tyto tři požadavky: 1. Šustr má být propuštěn. 2. Perská vláda se musí poradit o přijímání cizích poradců s ruským a britským velvyslanectvím. 3. Írán by měl Rusku zaplatit odškodné za nákladné vojenské expedice ruských

---

²² Za Qádžárovské dynastie byla íránská policie nedostatečně modernizovaná a íránská vláda se snažila o vytvoření moderní armády podle evropského, konkrétně švédského vzoru. (Ghaneabassiri, 2002, s.156)

²³ Došlo k roztržce mezi četnictvem a ruskými kozáky ohledně sporu o majetek bratra svrženého šáha, Šo'í al-Sultána, který se také podílel na převratu. (Fitzpatrick, 1920, s.51)

vojáků do Persie. Předtím než tyto požadavky viděla íránská vláda a *madžles* byly předloženy Britům, kteří s nimi souhlasili. Sir Edward Grey již dříve dotazoval Šustra o zvážení bodu dosazení britských četníků do Tabrízu. Šustr nevyslyšel jeho radu, tudíž mu nyní nic nebránilo v souhlasu se Šustrovým odvoláním z úřadu. Proti třetímu bodu měli námitky kvůli své špatné finanční situaci. (Fitzpatrick, 1920, s.51-53) Perský výbor tehdy stále věřil, že Edward Grey má jistý vliv nad Ruskem a může ho ovlivnit ve prospěch Íránu. Ale v projevu, který sir Edward Grey pronesl 14. prosince, zazněly spíše chabé náznaky útěchy pro íránské obyvatelstvo než jejich podpora. Například, že ruská okupace země bude pouze dočasná. Bachtijárské kmeny se obávaly možné ruské okupace hlavního města a byly ochotni přijmout podmínky ruského ultimáta. (Bonakdarian, 1991, s.198) Demokratická strana a Umírnění, podporováni Dašnakem se ve většině shodli na odmítnutí ultimáta. To si Rusové samozřejmě nehodlali připustit a začali pochodovat směrem na Kazvín a dále na Teherán. V Kazvínu došlo k otevřené konfrontaci mezi ruskými vojenskými oddíly a íránskými konstitucionalisty. Následně se rozhořely veřejné protesty²⁴ na podporu konstitucionalistů a začalo být bojkotováno ruské zboží. Protesty proti převažujícímu zahraničnímu vlivu v ekonomice se v zemi objevují od začátku revoluce a tento byl jen další z mnoha. Nakonec Írán splnil všechny požadavky, které po nich ruská vláda vyžadovala. A Šustr byl 11. prosince 1911 odvolán. Následně se premiér Samsam al-Sultana, regent, kabinet a Yeprem Chán dohodli, že nebudou bránit rozpuštění parlamentu, aby se předešlo ruské okupaci hlavního města. *Madžles* byl nakonec rozpuštěn 24. prosince 1911. (Cronin, 2013, s.343-346)

---

²⁴ Na tři sta žen vyšlo na veřejnost s pistolemi ukrytými pod závoji a s výhruzkami, že zastřelí kohokoliv, kdo se podvolí ruskému ultimátu. (Cronin, 2013, 344)

5 ROLE ARMÉNŮ V ÍRÁNSKÉ KONSTITUČNÍ REVOLUCI

5.1 Arménské politické strany

Arménské politické strany, které vznikly v 19. století v Persii, nesměřovaly svůj program výhradně k arménské menšině v zemi.²⁵ Jejich cílem byli hlavně Arméni v Osmanské říši.²⁶ Přesto ale sehrály, zvláště jedna politická strana, obrovskou roli v íránské konstituční revoluci. Proto považuji za důležité podat zde jejich historický nástin. Revoluční hnutí se začala formovat již v 60. a 70. letech 19. století v Rusku, skutečného významu však nabyla až na konci 70. let v souvislosti se situací Arménů v Osmanské říši. Ta se s nástupem sultána Abdulhamida II. roku 1876 zhoršovala (Sunny, Gocek, Naimark, 2011, 82, 83). Arméni byli a jsou křesťané, tudíž jejich podpora od evropských mocností a prohrané války Osmanské říše s Ruskem je postavily do nezáviděníhodné pozice. Stálé konflikty mezi Armény a Turky daly vzniknout revolučním organizacím, soustředícím se na boj za národní nezávislost Arménů. Vznik arménských stran je také spojen se zvýšenou vzdělaností, gramotností a industrializací v Evropě. (Fortna, 2008, 40-42). Železnice, zlepšení stavu silnic, telegraf, jedním slovem modernizace a pokrok, přispěly k propojení jednotlivých revolučních center a rychlejší komunikaci. „Svět se zmenšil“ díky snazší a rychlejší dopravě a komunikaci (Berberian, 2019, s.47)

Do jedné z nejvýznamnějších stran patří socialisticky zaměřená Hnčakijovská strana neboli Hnčak, založená roku 1887 v Ženevě Avadisem Nazarbekianem a

---

²⁵ Do oblasti současného Íránu započala arménská migrace již před tisíci lety, ale první masová migrace je spojena se jménem safijovského šáha Abbáse I. Velikého. Dělo se tak z důvodu obrany severních hranic před nájezdy osmanských sultánů (viz. taktika „spálené země“). (Iskandaryan, 2019, s.129)

²⁶ I navzdory vysokým postům některých Arménů v Osmanské říši, většina žila jako obyvatelé druhé kategorie. Ruští Arméni měli lepší životní podmínky než Arméni v Osmanské říši. Znevýhodňující faktory a autoritářská politika sultána Abdulhamida II. vedla první kroky národně-osvobozenecých hnutí právě do Osmanské říše. (Krikorian, 1977, s.75,76)

dalšími šesti studenty, inspirujícími se právě revolučními a levicovými myšlenkami z Ruska. Tato strana byla první, která zmínila ve svém manifestu nezávislost Arménie ve smyslu vytvoření samostatného státu. Požadovala občanská práva pro všechny obyvatele Osmanské říše bez ohledu na původ či náboženství. Prosazovala politickou a ekonomickou nezávislost Arménů na osmanské správě ve východní Anatolii a postupem času chtěla vytvořit nezávislý demokratický stát na území turecké, ruské a perské Arménie. Po roce 1896, kdy proběhly v Osmanské říši čistky proti Arménům, nastal ve straně rozkol mezi socialisty a novými antisocialisty. Ti chtěli opustit ideu socialismu a dále se ubírat pouze k nezávislosti Arménie. Důvodem bylo opuštění „arménské otázky“ Evropou a někteří členové se obávali, že Evropě vadí přílišný socialismus strany.

Na síle nabírala další politická strana, Dašnak („Federace“), celým jménem Arménská revoluční federace, vzniklá z několika ruských nacionalistických skupin roku 1890 v Tbilisi. Mezi významné revolucionáře této strany patřil například Kristafor Mikhachian, Simon Zavarian nebo Stepan Zorian, zvaný Rostom²⁷. V prvních letech se soustředila hlavně na Osmanskou říši a na rozdíl od Hnčaku nezmínila ve svém manifestu výraz „nezávislost“. Pro arménské občany v Osmanské říši požadovala reformy a větší autonomii v rámci jednotlivých provincií. Dašnak se po roce 1882 ocitl na pokraji svých sil vlivem vnitřních a vnějších konfliktů a kritice členů z nedostatku akce. Proto jako další bod pro dosažení svých cílů zahrnula revoluční boj. Ten požadovala i strana Hnčak. Své úsilí vyjadřovala skrze tisk, snažila se prosadit svobodu slova a tisku. Odnože hnutí Dašnak vznikaly také v Osmanské říši a Persii. Dašnak a Hnčak spolupracovaly, ale Hnčak se po méně, než roce odtrhl, údajně pro nedostatečný levicový aktivismus centrálního vedení v Tbilisi, a dále fungoval po vlastní ose (Nalbandian, 1963, s.104-108, 112-113; 151-156).

---

²⁷ Stepan Zorian byl jedním z nejvlivnějších vůdců strany ARF. Byl vzdělán v Tbilisi a Moskvě a byl zkušeným výrobcem bomb. Byl editorem Ddrošaku. Účastnil se revolučních bojů a bojů za národní uvědomění Arménů v Rusku, Persii i Osmanské říši. (Hairenik, 2001)

Persie zde nezůstala netknutá. Stala se základnou a „Mekkou“, jak poznamenal spisovatel Nalbandian ve své knize, pro arménské revolucionáře, především z Kavkazu. O století dříve by to bylo nemožné, nyní mohli svobodně pobývat v zemi muslimského šáha. V Turecku byla ARF (Arménská revoluční federace) zakázaná. Dašnak měl svá centra především ve městech Tabríz, Salmast a Khoi. Revolucionáři, dělníci, obchodníci překračovali rusko-perské hranice a připravovali se na vpád do Turecka. Významným organizátorem pro pašování zbraní a munice byl Tigran Stepanian, který v Tabrízu zorganizoval malou zbrojní výrobu. Důležitým bodem zastavení a odpočinku byl klášter Derik při turecko-perských hranicích, který sloužil jako útočiště i jako úschovna arsenálu (Berberian, 1996, s.8-9).

5.1.1 Socialistický étos

Obě arménské politické strany se zformovaly na základě socialistických myšlenek. Razily krédo nutnosti vzniku vlády založené na demokratických principech, přičemž je nutné nejprve svrhnout autoritářské režimy, pod kterými není možné takovouto vládu ustanovit. Podle jejich myšlenek demokracie a nacionalismus nestojí v protikladu k socialismu. Nejprve je třeba založit nezávislou Arménii, postupně připravovat lid na nový socialistický řád a podporovat revoluci a v dlouhodobém horizontu nastolit socialistický řád. Účast v íránské konstituční revoluci také braly jako snahu o nastolení demokratických reforem, a když se tohle podaří v Íránu, tak mohou ústavní myšlenky a revoluci šířit dále do Osmanské říše spolu se socialismem. Ten se tak postupně rozšíří do celého světa. Proto pro ně bylo důležité získat na svou stranu dělnickou třídu a strany měly podporu i Lenina, který v té době pobýval ve východní Evropě. Podporoval revoluční lídry, například Sattára Chána, v boji za národní osvobození a proti kolonialismu (Hovhannisyan, 2020, s.107-109)

5.2 Arménská participace v konstituční revoluci

V období konstituční revoluce žilo v Persii odhadem 65 - 70 tisíc Arménů, tedy daleko menší populace, než v Rusku a Osmanské říši. Můžeme je rozdělit do dvou geograficky vymezených skupin. První arménská komunita se zformovala v Isfahánu, kam byli Arméni přesídleni šáhem Abbásem I. Velikým v 17. století. Druhá komunita pak směřovala do oblasti Teheránu, byli to často emigranti z Osmanské říše a Ruska. Kavkaz, konkrétně Arménie a Ázerbájdžán, po dohodách z Gulistánu a Turkmenčaje připadly Rusku, ale role, jakou sehráli kavkazští Arméni v předrevolučních a revolučních událostech Persie je velice důležitá. V prvních dvou letech konstituční revoluce se Arméni do vnitřních záležitostí Íránu nevměšovali. Bylo to způsobeno strachem z neúspěchu a možné genocidy, což postihlo Armény v Osmanské říši a také tím, že v letech 1905 - 1906 byli kavkazští Arméni zaneprázdněni boji s muslimy (Oberling, 1978, s.24).

Již předtím, než se strana ARF zapojila do spletité sítě událostí konstituční revoluce, byla mezi lidmi velice populární. Když ruský car Mikuláš II. rozhodl o konfiskaci arménských kostelů, ARF, Hnčak a další revoluční organizace se postavily proti tomuto rozhodnutí a zorganizovaly masové demonstrace. Pomoc arménským bratrům na Kavkaze též přispěla k jejich proslulosti a oblíbenosti (Berberian, 1996, s. 11).

5.2.1 Rusko a vazby na íránské Armény

Kavkaz byl součástí Perské říše, bez Gruzie, než po rusko-perských válkách a dohodách z Gulistánu (1813) a Turkmenčaje (1828) připadl Rusku. Tabríz ležící v severozápadním Íránu také připadl Rusku a populace íránských Arménů se tak o několik desítek tisíc snížila. Arménsko-íránsko-ruské vazby, zejména ty obchodní u Kaspického a Černého moře, však fungovaly nadále. Ruští Arméni a Arméni z Kavkazu odcházeli za studiem zejména do Moskvy a Petrohradu, kde je ovlivnily myšlenky ruských konstitučních revolucionářských skupin. (Rustamova-Tohidi, 2000, s.5,8,9). Arméni z Osmanské říše naopak odcházeli za vzděláním zejména

do Francie, odkud se vraceli s heslem „svoboda, rovnost, bratrství“. V Rusku bujela literární renesance a tisk, první noviny se dočkaly vydání v Tbilisi a většina arménských novin se tiskla v Rusku. Kavkazští učitelé a političtí aktivisté ovlivnili íránské Armény jak politicky, tak ideologicky. Významná role kavkazských Arménů se nám ukazuje i na původu vzniku arménských politických stran. Obě socialisticky zaměřené strany vznikly pod ruským vlivem. Ustanovit centrální orgán strany ARF v Tbilisi bylo rozhodnutí pragmatické, neboť bylo středem mezi Osmanskou říší, kam plánovali výboje, Ruskem a Íránem, který jim poskytoval bezpečné zázemí (Abadian, 2015, s.19-21)

5.3 Motivace pro účast v konstituční revoluci

Události jak v Rusku, tak v Osmanské říši přiměly arménské politické strany angažovat se v íránské konstituční revoluci. Roku 1907 vstoupily do kola revoluce, a to hned z několika důvodů. Patřily mezi ně osmanská agrese vůči Perské říši, Mladoturecká revoluce, ruská politika na Kavkaze, boje mezi muslimy a Armény na Kavkaze, zákaz Drošaku íránskou vládou a tvrdý zásah ruského ministerského předsedy Stolypina, který v Rusku vedl k zatčení a migraci tisíců proticarských aktivistů.

Prvním ze zmíněných důvodů k zapojení Arménů do ústavního hnutí v Íránu byla osmanská agrese vůči Perské říši. Sultán Abdulhamid II. nebyl pouze nepřítelem Arménů v Osmanské říši, ale představoval nebezpečného rivala též pro Írán. Arménské noviny Drošak varovaly, že osmanský sultán si chce nejen rozšířit své území, ale též překazit chystající se revoluci v Íránu (Berberian, 2001, s.150 - 151, 160). Osmanská agrese započala na konci roku 1905. Osmanská vojska se dostala na území za jezero Urmija a k městu Láhídžán, ležícímu jihovýchodně od Raštu, a pokračovala dále do vnitrozemí. Tou dobou probíhaly v Teheránu protivládní protesty. Rašt, Gílán a Teherán byla místa s větší koncentrací arménské populace a také místa, která revoluční organizace využívala jako základny pro úschovu zbraní a pro přípravu organizovaných vpádů do osmansko-arménských oblastí

(Ates, 2013, s.232, 235). A nyní měl Dašnak strach, že vpádem Osmanů tato místa ztratí. Slabý šáh Mozaffaroddín navíc nebudil přesvědčivou představu, že by si s postupujícími vojsky poradil. Proto ázerbajdžánský centrální výbor v Tabrízu svolal sněm, kde se ARF rozhodla účastnit se na straně Íránu v boji proti postupujícímu osmanskému vlivu. Hnčak se též zapojil a svou pomoc přislíbily i další menšiny, například Asyřané (Berberian, 2001, s.162).

Mladoturci nebyli spokojeni s autoritářskou politikou sultána Abdulhamida II. a v roce 1908 došlo v Turecku k ozbrojenému povstání. Měla být obnovena ústava z roku 1876, která po nástupu sultána Abdulhamida II. k moci pozbyla na platnosti. Zde došlo ke změně v postojích Dašnaku a Hnčaku. Politiku soustředily především na Armény v Osmanské říši, ale nyní by svými výpady pouze nahrávaly sultánu Abdulhamidovi II., tudíž obrátily a začaly podporovat Mladoturky. Tímto ustaly výpady v Osmanské říši a strany zaměřily svůj vliv na dění v Íránu (Akcam, 2009).

Rusifikace byla hlavním impulzem pro povstání Arménů na Kavkaze. Rusko bylo vlivným hráčem v regionu, spojenec šáha a nepřítel konstituční revoluce, po které volali příznivci revolučních změn v roce 1905. Prohraná válka s Japonskem dávala opozičním stranám naději na snížení vlivu Ruska. Protiarménské postoje cara Mikuláše II., zejména zavírání arménských škol a knihoven a Stolypinův výpad roku 1908 politizoval Armény na Kavkaze, kde probíhaly násilné protesty, do kterých se zapojovaly všechny sociální skupiny. S výkřiky „Smrt utlačovatelům!“ volaly po svržení šáha (Vratzian, 2016). Roku 1904 se v Bulharsku konal kongres, na kterém se přítomné strany shodly, že už není možné déle ignorovat carovu opresivní politiku. Na dalším kongresu v Paříži byly přítomny socialistické strany Polska, Finska a dalších evropských zemí a společně se dohodly na spolupráci (Erickson, 2013, s.27). Rozbroje mezi muslimy a arménskými křesťany na Kavkaze vyvolaly další vlnu nevole proti Rusku, které bylo obviňováno z rozdmýchávání nepokojů a vysílání ruských agentů do středu bojů. Dašnak a Hnčak, jak jsem již zmiňovala výše, získaly na oblíbenosti, když do vesnic se smíšeným muslimským i arménským obyvatelstvem vysílaly zástupce Dašnaku.

Ti se jakýmkoliv potenciálním nepokojům snažili předcházet. Boje tak setrvaly na Kavkaze, až do Íránu nedosáhly. Nicméně tato událost dala vzniknout spolupráci arménských politických stran s ruskými opozičními stranami, kavkazskými muslimy a socialisty z Evropy. A byli to právě Arméni z Kavkazu, kteří tvořili nadpoloviční většinu v událostech revoluce (Shafiyev, 2008, s.15, 19,29).

Faktor, který definitivně rozhodl o zapojení Arménské revoluční federace a Hnčaku do íránské konstituční revoluce, byl zákaz Drošaku. Drošak byly noviny vydávané v Ženevě a distribuované do ostatních provincií členům revolučních skupin. Sloužily taktéž jako propagační materiál. Drošak již v minulosti zmiňoval obavy íránské vlády, co se týče aktivit Dašnaku, konkrétně pašování zbraní a lidí zapojených do revolučních bojů v Osmanské říši. Navzdory tomu do jejich činností vláda nikdy nezasáhla, až na menší rozbroje a Drošak 16 let působil nezávisle na státu a íránské vládě. I proto byl Írán rájem pro revolucionářské aktivity. V červenci roku 1906, patrně na nátlak Ruska, kvůli kritice carského režimu ze strany Drošaku, byl zakázán jeho import do Íránu a bylo nařízeno zničit veškeré existující noviny (Matthee, Andreeva, 2018, s.102, 103).

5.4 Účast v revoluci

5.4.1 Pasivní participace a vzájemné dohody

Byla to dlouhá cesta, než se Dašnak dohodl na spolupráci s íránskými a kavkazskými konstitucionalisty. Řešily se společné vize a konkrétní body účasti Dašnaku v revoluci. Jaké ideologie zastávají íránské strany a s jakými je možná spolupráce? Jak přesně má jejich účast na revoluci vypadat? Jak účast Dašnaku ovlivní jejich dosavadní operace v Osmanské říši? A neohrozí tím svoji vlastní komunitu? Tyto otázky a mnoho dalších byly pokládány, než v polovině roku 1908 rozhodl centrální výbor v Ázerbájdžánu o aktivní účasti Dašnaku v revoluci (Herzig, Kurkchiyan, 2005, s. 84, 86). Debaty započaly již o rok dříve na kongresu ve Vídni v roce 1907 a fungovala i určitá neformální podpora íránských konstitucionalistů. Například během protestů na britské ambasádě roku 1905

Dašnak odeslal potřebný proviant protestujícím. Konkrétně se jednalo o balíky cukru. Sami konstitucionalisté Armény vyzývali k účasti na revoluci, neboť jejich status arménských revolucionářů jim napovídal, že nesmějí chybět v utváření nové politické scény. A fakt, který hrál v jejich prospěch, že mohou dodat konstitučnímu hnutí své vlastní vize (Berberian, 2001, s. 192, 194)

Debaty o vzájemné spolupráci byly zprvu spíše opatrné a diskutovaly se otázky ohledně bezpečnosti a zejména otázky možné osmansko-ruské agrese a možné pomoci v případě války. To bylo Íránci přislíbeno, ale pouze v případě, že pozice Osmanské říše už budou ohrožovat jejich vlastní zemi. Následovalo téměř roční jednání mezi Dašnakem a íránskými konstitucionalisty. Bylo zahájeno 30. prosince 1907 a trvalo do 4. ledna 1908. Ve vedení za Dašnak stál Rostom a za íránské konstitucionalisty bylo přítomno šest členů parlamentu. V čele stál Sajjid Hasan Taqízáde. Z bodů stojících na seznamu měla splnit ARF například požadavek propagace v zájmu íránské konstituční revoluce, zajistit neutralitu kurdských kmenů, se kterými jsou v přátelském svazku. Dále měla strana zorganizovat různé kavkazské organizace v otázce revoluce, zajistit zdravotnický personál a během války například poskytnout specialisty, kteří umějí zacházet s výbušninami, či dodat úředníky do generálových služeb v armádě. Íránští revolucionáři se měli na oplátku podepsat pod tyto body: například zajistit Dašnakovi volný průchod přes hranice a arménským oddílům zajistit zbraně, munici, koně a proviant. Výslednou dohodu však nepodepsala žádná ze stran. Někteří členové Dašnakovi byli proti účasti, sám Rostom prohlásil, že by se pod pakt nepodepsal. Někteří delegáti zastávali vysoké pozice a nemohli si dovolit, aby jejich jména byla spojována s reprezentanty revoluční strany. Avšak i přes prvotní neúspěch, vzájemné roční dohody ukázaly, že Dašnakovi nejsou události v Íránu lhostejné. (Berberian, 2006, s.341; 342-343, 345).

Zatímco probíhala jednání mezi Dašnakem. Konkrétně ázerbájdžánským centrálním výborem a íránským *madžlesem*, na půdě Ázerbájdžánu probíhala jednání mezi odnožemi Dašnakovi z Gílanu, Sal Mas, Tabrízu a Urmíji. Setkaly se

na třetím regionálním ázerbájdžánském kongresu, který trval od 19. září 1907 do 13. ledna 1908, aby společně prodiskutovaly aktivismus v íránské revoluci. Dvě důležité postavy stály v čele těchto jednání, Stepan Stepanian a Yeprem Chán Davitian, o kterém bude zmínka v další části této kapitoly²⁸ (Onol, 2017, s.90-91). Delegáti ázerbájdžánského kongresu se nadále shodli, že budou pokračovat v neformální, neaktivní a tajné podpoře. Měli obavy z neorganizovanosti hnutí. Měli strach, že pokud Osmané překročí íránské hranice do Íránu, bude to mít na Armény žijící na hranicích negativní dopad za jejich účast v revoluci. Obávali se i vysoké nevzdělanosti obyvatel, kteří nebudou bojovat pod hesly, která jim nejsou známá (Payaslian, 2007, s.250-251)²⁹

„Pasivní podpora“ trvala celé dva roky, než se na 4. regionálním kongresu Ázerbájdžánský centrální výbor usnesl, že všechny odnože Dašnaku budou postupovat stejnou cestou, a to aktivním zapojením se do konstituční revoluce (Tasnapetean, 1990, s.53)

5.4.2 Aktivní participace

Na 5. regionálním kongresu ve Varně v září 1909 bylo opětovně a definitivně rozhodnuto o aktivní účasti. Faktory, které je utvrdily v tom, že jednájí za správnou věc, byly socialistické tendence přítomné v íránské konstituční revoluci. Dále i zvyšující se naděje pro zlepšení ekonomických a kulturních podmínek íránsko-arménské komunity a vztahů muslimů a Arménů vzhledem k boji za společný cíl. Toto rozhodnutí přišlo pár měsíců poté, co byl sesazen šáh Mohammad Alí a revoluční síly z Isfahánu a Raštu převzaly Teherán. Situace tak vypadala nadějně.

---

²⁸ Stepan Stepanian byl kavkazský Armén z Jerevanu. V Tabrízu se stal členem ázerbájdžánského centrálního výboru a velice podporoval účast v konstituční revoluci. (Onol, 2017, s.91)

²⁹ Těmi hesly mám na mysli konstituce, socialismus, atd. (Payaslian, 2007, s.251)

Tabrízská rezistence se stala posledním spouštěčem pro aktivizaci Arménů a dočasné říjnové vítězství, kdy se revolučním silám podařilo zatlačit zpět royalisty, se stalo inspirací. (Abrahamian, 1982, 95,97)

Obě politické strany, Dašnak i Hnčak, stále spíše „okukovaly terén“ a účast na revoluci během tabrízské rezistence nebyla tak masivní jako v dalších revolučních fázích. Přesto spolupráce mezi Dašnakem a tabrízskými *modžáhedíny* započala téměř okamžitě po vypuknutí občanské války v Ázerbájdžánu. Vůdci Sattár Chán a Báqer Chán byli v Tabrízu známými figurami pro své aktivní postoje proti šáhově autoritářství. Tabrízští revolucionáři měli dostatek mužů, ale nedostatek armádního výcviku. Znalostmi vojenské taktiky a disciplíny v plné míře oplýval Dašnak. Vzájemná spolupráce se neminula účinkem. Když však revoluční výbor Sattára Chána požadoval asistenci při tabrízské rezistenci, jen málo členů Dašnaku bylo ochotných následovat svého vůdce, Yeprema Chána. Některé zdroje udávají, že pouze 20 Arménů, 35 Gruzínů a tři Íránci byli zodpovědní za dobytí města Rašt. Po dobytí města zde byl ustaven provinční koncil (*anžoman-e-ejálát*) pro kontrolu a ochranu města. Ačkoliv dobývání Raštu se účastnil jen malý počet bojovníků Dašnaku, v dalších fázích revoluce si počáteční neúčast plně vykompenzovali. Účastnili se bitev v kazvínské provincii v roce 1909 proti šahsevánským kmenovým silám či na mostě Karaj proti ruským kozákům. (Berberian, 2008, s.21-23, 24, 25-26)

5.4.3 Role Yeprema Chána

Yeprem Chán³⁰ a Sardár Asad, velitel bachtijárských sil, se sešli v Karatepe a jejich setkání vedlo k rozhodnutí pochodovat na Teherán. Přidali se k nim sociální

---

³⁰ Yeprem chán jako revoluční lídr Dašnaku je obdivuhodnou a zároveň velice kontroverzní osobou. Je známý také jako otec (Hayrik) nebo Taparakan (poutník). Objevil se již v národně-osvobozeneckých hnutích osmanské říše a Ruska, než odešel do Tabrízu, kde se přidal k Dašnaku. Slávu si vydobyl na základě mnoha vojenských operací, například proti bratrovi Šáha, Sardáru ad-Daulovi nebo antikonstitučním silám Rahima Chána. (Yovhannisean, 1995)

demokraté, Hnčak, *modžáhedíni*. Na konci června 1909 dorazili do Teheránu. Po několika vítězně vybojovaných bitvách dobyli *madžles* a strategicky významnou Sepáhsalárovu mešitu. Společně pak obnovili konstituci. Během roku 1910 Yeprem a jeho síly postupovaly na Ardabíl a sklidily vítězství. Při návratu do Teheránu byli všichni vítáni ženami, které házely květiny a recitovaly poezii. (Berberian, 2001, s. 151 – 152). V červenci 1911 do Teheránu dorazila zpráva, že se šáh vrací a chystá se zpět dobýt Teherán a uzavřít *madžles*. Ačkoliv se Yepremovi s pomocí dalších sil podařilo šáha vyhnat, on se vždy vrátil a začal opět ohrožovat *madžles*. Po uzavření parlamentu se vyjevily neshody mezi Dašnákem a Yepremem Chánem, jestli dále pokračovat v boji. On následně vytvořil tzv. arménský pluk iránské armády. Původně to měl být pluk Dašnaku, ale ten se od nápadu distancoval a zůstala to čistě arménská záležitost. Yeprem Chán byl poražen a zabit v bitvě se šáhovým bratrem Salárem ad-Daulou v květnu 1912. Smrt Yeprema Chána může být také viděna jako konečná účast Dašnaku v revoluci vzhledem k jeho významné revoluční postavě. (Jalali, 2008, s.379-380)

Diskuze se vedly i kolem loajálnosti Yeprema Chána, které započaly jeho působením ve vedení teheránské policie poté, co se svým vojskem dobyl Teherán. Mnozí v tom viděli jeho osobní ambice, mnozí možnost, jak se lépe dostat do revolučního dění. Dalšími kontroverzními událostmi bylo odzbrojení *modžáhedínů* a jeho role v uzavření *madžlesu*. Pod nátlakem Ruska bylo nařízeno odzbrojení tabrízských *modžáhedínů*, kteří ohrožovali ruské pozice v zemi. Pod velením Yeprema Chána byla obklíčena residence Sattára Chána a *modžáhedíni* byli částečně odzbrojeni. Odzbrojení nebylo kompletní vzhledem k jejich další účasti na akcích. Hnčak to podpořil, aby předešel případným neshodám. Další kontroverzní událostí bylo uzavření *madžlesu*. Yeprem Chán byl připraven postavit se Rusům, ale nakonec na přímlovu Sardára Asada, velitele bachtijárských kmenů, obrátil a vedl síly do Teheránu, aby podpořily uzavření *madžlesu*. (Surhone, Tennoe, Henssonow, 2010, s. 57, 59, 60)

5.4.4 Spolupráce

Nabízená spolupráce od ideologicky různě zaměřených stran arménským stranám nikdy plně nevyhovovala ohledně požadavků. Ani Dašnak a Hnčak nebyly názorově a ideologicky naprosto ve shodě. I navzdory tomu byla vzájemná spolupráce celkem plodná. Jednak s tabrízskými *modžáhedíny*, dále se sociálními demokraty a s Demokratickou stranou. Výbor Sattár, založený v Raštu roku 1909 jako sociálně demokraticky zaměřený opustil otázku nacionalismu, kterou Dašnak uznával. Yeprem proto odešel do Anzali, kde zformoval výbor Barq dle programu ruských sociálních demokratů, což se více blížilo programu Dašnaku. Dašnak následně zvažoval další spolupráci s výborem, ale vzhledem k dřívější participaci některých členů Dašnaku by přerušení svazků nyní mohlo více uškodit než prospět. (Brackett, 2020, s.25-27)

Hnčak se zapojil do revoluce s tím, že ji může ideologicky ovlivnit. Začal vyjednávat s íránskými sociálními demokraty a dohodl se s nimi na spolupráci. Ve smlouvě stálo dodržování socialistických principů, Hnčak poskytne dostatek zbraní a obě strany se zapojí finančně. Tato smlouva neproběhla dříve než v roce 1908. Předtím se jednalo, stejně jako u Dašnaku, pouze o pasivní podporu ve formě daru 80 zbraní, které poskytl Sattáru Chánovi během tabrízské rezistence. Na konci roku 1908 se zformovala aliance sociálních demokratů v Tabrízu, která se skládala převážně z Arménů. Spolu s kavkazskými sociálními demokraty v Baku a Tbilisi propagovali socialistické revoluční myšlenky mezi dělnickou třídou s cílem vytvořit milici. Arménští sociální demokraté, kteří nebyli spřízněni se žádnou politickou stranou, a Hnčak se navzájem obviňovali z upřednostňování nacionálních či socialistických zájmů. Hnčak byl obviněn z toho, že brání spíše zájmy pracujícího lidu než zájmy Arménů. (Afary, 2004, s.15-17)

Ter Hakobian a Darviš, přezdívaný Pilosian, patřili k arménským sociálním demokratům. Věřili, že demokratická strana má oponovat všem antinacionalistickým tendencím. To bylo krédo Dašnaku. Proto se snažili

přesvědčit Taqízádeho, aby s Dašnjakem nevedl žádnou spolupráci. Měli obavy z jejich vlivu v revoluci. Hnčak měl neshody s Demokratickou stranou, když v raném roce 1910 demokraté oznámili uzavření všech sociálně demokratických odnoží, se kterými měl Hnčak blízké vztahy. (Bayat, 2020, s.91,92) Toho roku Hnčakijovská strana vytvořila íránskou odnož strany a jejich aktivity se zaměřovaly už pouze na Írán.

Navzdory všem obtížím a stížnostem na obou stranách se arménští sociální demokraté, Demokratická strana, Hnčak a Dašnjak scházeli, obohacovali jeden druhého o nové názory a taktiky a vzájemně spolupracovali. (Berberian, 2001, s.165)

5.4.5 Poslední rok revoluce a porevoluční následky

Situace v Íránu v roce 1911 vypadala pro jakékoliv další konstituční revoluční snahy bezvýchodně. Byl uzavřen *madžles*. Nejen Rusko a Velká Británie měly svůj vliv v zemi. Německo se dohodlo s Ruskem o obchodní sféře vlivu v severním Íránu a také Osmanská říše chtěla využít kritické situace v Íránu pro získání teritoriálních zisků a politického vlivu. (Bonakdarian, 2006, s. 501) Postupné vpády cizích zemí postupně zmrazovaly organizační struktury Dašnjaku na Kavkaze a v severním Íránu. V létě 1910 osmanské jednotky vstoupily do Maku a kontrolovaly všechny cesty vedoucí do Tabrízu a Kérmánsáhu. Tím znemožňovaly komunikaci mezi jednotlivými odnožemi. Propuštění ekonomického poradce Šustra z úřadu ministra financí a následná okupace severního Íránu Ruskem v zemi vyvolala chaos a bouře nevole. Tato událost je interpretována jako konec konstituční revoluce v Íránu. Jak Rusové postupovali přes Ázerbájdžán do severního Íránu, rozpouštěli *andžomany*, vystupovali proti mudžahedínům a podnikali útoky nejen na arménské konstitucionalisty v Ázerbájdžánu a Gílánu. V Raštu, Anzálí, Tabrízu a dalších městech byly orgány Dašnjaku zničeny a nebylo dále možné v nich organizovat jakákoliv další setkání členů, kteří se „v tichu vytráceli“. (Afary, 1996, s. 370, 371) Zaměřovali se především na kavkazské

revolucionáře a už to samo by stačilo k velikému oslabení pozic Dašnaku, jelikož Kavkazané hráli v boji o konstituci nezastupitelnou úlohu. Jestli se aktivně podíleli v boji za zastavení ruských oddílů, v tom se zdroje rozcházejí. Tak či onak je neminuly tvrdé represe. Smrtné tresty, zatýkání a odchody do exilu nebyly ničím výjimečným. Smrt Yeprema Chána šokovala konstitucionalisty a byly ukončeny vztahy s vládou. Vysoké poplatky ruinovaly především nižší třídu obyvatelstva. Rusko usilovalo o opětovné dosazení svrženého Mohammada Alího šáha, který by nastolil zpět nové pořádky. A společnost, která už měla dost neustálých bojů s nejistým výsledkem a byla ochotná rozzuřeně vystoupit proti jakékoliv nové vládě. Zkrátka neúnosná společenská a finanční situace v zemi nedávala Dašnaku důvody, proč nadále setrvávat v aktivním boji za konstituci a na podzim roku 1912 se definitivně stáhla z veřejné iránské politiky. Došlo to až tak daleko, že všechny centrální výbory Dašnaku byly rozpuštěny a vytvořily se pouze regionální odnože s cílem ochránit arménské komunity v Íránu. (Berberian, s. 173, 174)

6 ZÁVĚR

Íránská konstituční revoluce je v historii Íránu jedinečnou událostí. Konstituční revoluce od samého počátku čelila překážkám ze strany qádžárovského Šáha a royalistů, v podobě zahraničního vlivu Velké Británie a Ruska a kontroverzního vlivu ‘ulamá’. Kontroverzního proto, neboť v počátcích revoluce ‘ulamá’ byli z velké části těmi zarytými podporovateli konstituční revoluce. Ovšem byli to právě ‘ulamá’, kteří potlačili její prvotní entusiastický demokratický nádech.

V prvním parlamentu byla íránská konstituční inteligence, sama ovlivněna íránskou inteligencí 19. století, tou skupinou, která do íránské společnosti vnesla teoretický nádech slov jako konstituce a národní shromáždění. Ale byla to hlavně vrstva obchodníků a ázerbájdžánští konstitucionalisté, kteří teoretický rozměr těchto slov přenesli do praxe.

V prvním parlamentu neexistovaly ucelené politické strany, ale jednalo se spíše o skupiny lidí různého názorového spektra. V druhém parlamentu vznikly plnohodnotné politické strany, což byl také význačný posun. Naprosto odlišný ideologický rámec vedl k jejich neustálým střetům. Sekularismus Demokratické strany nenašel mezi íránským obyvatelstvem pochopení. Tento problém druhá strana neměla, ale nejspíše právě díky její umírněnosti byl zpomalen průběh konstitučních reforem.

Éra konstituční revoluce byla érou fundamentálních změn. V zemi se rozmohl svobodný tisk, vedly se debaty o věcech, které byly pro íránskou společnost nové jako konstituce, parlament nebo volební právo. Parlamentní Demokratická strana sice neprosadila žádný ze svých zákonů, ale její demokratický odkaz nebyl v pozdějších letech íránské demokracie opomenut. Ačkoliv se snahy íránských konstitucionalistů trvale neprosadily, jejich demokratický a svobodný odkaz setrval v myslích Íránců a prvotní úsilí konstitucionalistů za íránskou demokracii se promítlo i v dalších letech íránské historie.

Čeho všeho stoupci ústavních principů dosáhli? Vytvořili parlament a dokázali si prosadit psanou ústavu. Do jejího zformování sice značně zasáhl v parlamentu nově vytvořený koncil 'ulamá', ale když vezmeme v potaz, že předtím nic takového jako psaná ústava neexistovalo, byl pouze tzv. qádžárovský pakt, tedy nepsané dohody mezi Šáhem a obyvatelstvem, tak sepsání ústavy představovalo značný pokrok v legislativě.

Sociálně demokratické vlivy přicházející z Ruska a Kavkazu se následně promítly i do Íránské konstituční revoluce. Proto už od počátku vzniku prvního parlamentu tam tyto vlivy hrály významnou úlohu. V prvním parlamentu díky Organizaci sociálních demokratů, působící v Baku a revolučním buňkám této odnože působícím v Íránu. V druhém parlamentu sociálně demokratické požadavky prosazovala Demokratická strana, která původně vznikla z tohoto prostředí. Jejich požadavky, například na zkrácení pracovní doby, byly prvním pracovním právním ustanovením, které se takto objevilo v íránské společnosti. Požadavky některých sociálně demokraticky zaměřených stran a ministrů ohledně snížení daní, změny pozemkové reformy a celkového zlepšení podmínek zemědělců a rolníků na venkově však nebyly během celého revolučního období vyslyšeny.

Po dlouhých letech represí pod qádžarovskými i safijovskými šáhy je obdivuhodné, že se různé národy i různě ideologicky a nábožensky zaměřené skupiny dokázaly sjednotit a s nadějí na svobodu, práva a lepší životní podmínky bojovaly proti společnému nepříteli. Výsledkem jejich společného úsilí byl právě onen ústavní dokument, který ač s určitými úpravami přežil až do roku 1979.

BIBLIOGRAFIE

ABADIAN, Hossein. The Socio-Political Activists and Iranian Constitutional Revolution 1905-1911. *International Institute of Social and Economic Sciences* [online]. October 22, 2015 [cit. 2021-19-3]. Dostupné z: Armenians Socio-Political Activists & Iranian Constitutional Revolution (1905-1911) (repec.org)

ABASSY, Malgorzata, STANEK, Tadeusz. The Iranian Intelligentsia and the Constitutional Revolution (1906-1911). *Politeja* [online]. May 17, 2006 [cit. 2021-5-3]. Dostupné z: THE IRANIAN INTELLIGENTSIA AND THE CONSTITUTIONAL REVOLUTION (1906-1911) on JSTOR

ABDOLMOHAMMADI, Pejman. The Political Thought of Mirzá Áqá Khán Kermání, The Father of Persian National Liberalism. *Oriente Moderno* [online]. April 12, 2014 [cit. 2021-5-3]. Dostupné z: The Political Thought of Mirzā Aqā Khān Kermāni, The Father of Persian National Liberalism on JSTOR

ABRAHAMIAN, Ervand. The Causes of the Constitutional Revolution in Iran. *International Journal of Middle East Studies* [online]. August 3, 1979 [cit. 2021-20-3]. Dostupné z: The Causes of the Constitutional Revolution in Iran | International Journal of Middle East Studies | Cambridge Core

ABRAHAMIAN, Ervand. *Iran between two Revolutions*. New Jersey: Princeton University Press, 1982.

AFACAN Serhan. State, Society and Labour in Iran 1906 – 1941: a social history of Iranian industrialization and labour with reference to the textile industry. *Universiteit Leiden* [online]. June 25, 2015 [cit. 2021-15-4]. Dostupné z: State, society and labour in Iran, 1906-1941 : a social history of Iranian industrialization and labour with reference to the textile industry | Scholarly Publications (universiteitleiden.nl)

AFARY, Janet. The Place of Shi'i Clerics in the First Iranian Constitution. *Critical Research on Religion* [online]. September 12, 2013 [cit. 2021-19-3]. Dostupné z: The place of Shi'i clerics in the first Iranian constitution - Janet Afary, 2013 (sagepub.com)

AFARY, Janet. *The Iranian Constitutional Revolution 1906-1911: Grassroots Democracy, Social Democracy and the Origins of Feminism*. New York: Columbia University Press, 1996.

AFARY, Janet. Armenian Social Democrats, the Democrat Party of Iran and Iran – i Naw: A Secret Camaraderie. *Iran and Iranian Studies* [online]. January 3, 1998 [cit. 2021-17-2]. Dostupné z: afary-article-armeniansocial.pdf (janetafary.com)

AFARY, Janet. Social Democracy and the Iranian Constitutional Revolution of 1906 – 1911 In FORAN, John. *A Century of Revolution: A social Movements in Iran*. Minnesota: University of Minnesota Press, 1994.

AFARY, Janet. Peasant Rebellion of the Caspian Region during the Iranian Constitutional Revolution, 1906-1909. *International Journal of Middle East Studies* [online]. May 2, 1991 [cit. 2021-26-3]. Dostupné z: 231960636_Peasant_Rebellions_of_the_Caspian_Region_during_the_Iranian_Constitutional_Revolution_1906

AFARY, Janet. Armenian Social Democrats, the Democrat Party of Iran and Iran-i naw: a secret camaraderie In CRONIN, Stephanie. *Reformers and Revolutionaries in Modern Iran*. London: Routledge, 2004.

AHMADI, Mohammad Ali. Mental and Practical Roots of the Formation of Democratic Party of Iran and its Ruling Thought. *Journal of Politicians and Law* [online]. October 17, 2016 [cit. 2021-26-3]. Dostupné z: Mental and Practical Roots of the Formation of Democratic Party of Iran and Its Ruling Thought | Ahmadi | Journal of Politics and Law | CCSE (ccsenet.org)

AHMED, Nazeer. History of Islam: An Encyclopedia of Islamic History. *The Constitutional Revolution in Persia 1906* [online]. September 12, 2019 [cit. 2021-5-3]. Dostupné z: The Constitutional Revolution in Persia – 1906 – History of Islam

AKCAM, Taner. Facing history and Ourselves. *The Young Turks and the Armenians: From revolution to Genocide* [online]. February 13, 2009 [cit. 2021-20-2]. Dostupné z: The Young Turks and The Armenians: From Revolution to Genocide | Facing History and Ourselves

AMMANAT, Abbas. *The Pivot of the Universe: Nasir al-Din Shah and the Iranian Monarchy 1831-1896*. London: I.B.Tauris, 1997.

AMMANAT, Abbas. Encyclopedia Iranica. *Constitutional Revolution, Intellectual background* [online]. December 15, 1992 [cit. 2021-25-3]. Dostupné z: CONSTITUTIONAL REVOLUTION i. Intellectual – Encyclopaedia Iranica (iranicaonline.org)

ANSARI, Ali M. *Iran's Constitutional Revolution of 1906. Narratives of the Enlightenment*. London: Ginko Library, 2016.

ARJOMAND, Said Amir. The 1906-07 Iranian Constitution and the Constitutional Debate on Islam. *Journal of Persianate Studies* [online]. January 2, 2012 [cit. 2021-25-3]. Dostupné z: The 1906-07 Iranian Constitution and the Constitutional Debate on Islam (researchgate.net)

BANAI, Hussein. Aspects of Political Liberalism in Modern Iran In *Hidden Liberalism: Burdened Visions of Progress in Modern Iran*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.

BAYAT, M., ALGAR, H. Encyclopedia Iranica. Anjoman (Organization) [online]. August 5, 2011 [cit. 2021-17-3]. Dostupné z: ANJOMAN (Organization) – Encyclopaedia Iranica (iranicaonline.org)

BAYAT, Mangol. *Iran's Experiment with Parliamentary Governance: The Second Majles, 1909-1911*. New York: Syracuse University Press, 2020.

BEHROUZ, Alikhani. Processes of the State and Habitus Formation in Iran in the 19th and early 20th Centuries: The Socio and Psychogenesis of the Constitutional Revolution in 1906. *Historical Social Research* [online]. March 4, 2020 [cit. 2021-28-3]. Dostupné z: Processes of the State and Habitus Formation in Iran in the 19th and early 20th Centuries: The Socio- and Psychogenesis of the Constitutional Revolution in 1906 (ssoar.info)

BERBERIAN, Houri. The Dashnaktsutiun and the Iranian Constitutional Revolution, 1905-1911. *International Society of Iranian Studies* [online]. December 6, 1996 [cit. 2021-20-3]. Dostupné z: The Dashnaktsutiun and the Iranian Constitutional Revolution, 1905-1911 on JSTOR

BERBERIAN, Houri: *Armenians and the Constitutional Revolution of 1905-1911: The Love for Freedom has no Fatherland*. New York: Routledge, 2001.

BERBERIAN, Houri. Armenian and Iranian Collaboration in the Constitutional Revolution: the Agreement between Dashnakists and Majles Delegates, 1908. *The Modern Middle East: A Sourcebook for History* [online]. March 7, 2006 [cit. 2021-1-3]. Dostupné z: (1) (PDF) "Armenian and Iranian Collaboration in the Constitutional Revolution: The Agreement between Dashnakists and Majles Delegates, 1908" | Houri Berberian - Academia.edu

BERBERIAN, Houri: *Roving Revolutionaries: Armenians and the Connected Revolutions in the Russian, Iranian and Ottoman Worlds*. California: University of California Press, 2019.

BERBERIAN, Houri. History, Memory and Iranian-Armenian Memoirs of the Iranian Constitutional Revolution. *Critical Middle Eastern Studies* [online]. September 2, 2008 [cit. 2021-1-3]. Dostupné z: (PDF) History, Memory, and Iranian-Armenian Memoirs of the Iranian Constitutional Revolution | Houri Berberian - Academia.edu

BONAKDARIAN, Mansour. *Britain and the Iranian Constitutional Revolution of 1906-1911: Foreign Policy, Imperialism and Dissent*. New York: Syracuse University Press, 2006.

BONAKDARIAN, Mansour. The Persia Comittee and the Constitutional Revolution in Iran. *British Journal of Middle Eastern Studies* [online]. March 25, 1991[cit. 2021-26-3]. Dostupné z: The Persia Committee and the Constitutional Revolution in Iran on JSTOR

BRAY, Mathew. The Alternating Allegiances of the Ulama: Clerical Participation in the Iranian Constitutional Revolution of 1905-11. *Dánesh: The OU Undergraduate Journal of Iranian Studies* [online]. February 18, 2019 [cit. 2021-17-3]. Dostupné z: Untitled (shareok.org)

BRACKETT, Robin. *The Symbolic Significance of the Yerevan Blue Mosque: An Interdisciplinary Approach to the Armenian-Iranian Relationship*. The University of Arizona, 2020.

BROWNE, Edward G. *The Reign of Terror at Tabriz: England's Responsibility*. Manchester: Taylor, Garnett, Evans, 1912.

BROWNE, Edward G. *The Persian Revolution of 1905 – 1909*. Cambridge: Cambridge University Press, 1910.

CLARK, James D. Constitutionlists and Cossacks: The Constitutional Movement and Russian Intervention in Tabriz 1907 – 1911. *Iranian Studies* [online]. June 5, 2006 [cit. 2021-9-4]. Dostupné z: Constitutionlists and Cossacks: The Constitutional Movement and Russian Intervention in Tabriz, 1907-11 on JSTOR

CRONIN, Stephanie. *Iranian-Russian Encounters*. London: Routledge, 2013.

DAVRANIS, Orgutsel. Religious Leaders and Failure of Establishment of Civil Society in Iranian Constitutional Era. *Journal of Organizational Behaviour Research*. [online]. January 7, 2020 [cit. 2021-28-3]. Dostupné z: religious-

leaders-and-failure-of-establishment-of-civil-society-in-iranian-constitutional-era.pdf

DEUTSCHMANN, Moritz. *Iran and Russian Imperialism: The Ideal Anarchists, 1800 – 1914*. London: Routledge, 2016.

ERICKSON, Edward J. *Ottomans and Armenians: A study of Counterinsurgency*. London: Palgrave Macmillan, 2013.

ETTEHADIEH, Mansoureh. Encyclopedia Iranica. *Constitutional Revolution V. Political Parties of the Constitutional Period* [online]. October 28, 2011 [cit. 2021-28-3]. Dostupné z: CONSTITUTIONAL REVOLUTION v. Political parties – Encyclopaedia Iranica (iranicaonline.org)

FARZANEH, Mateo Mohammad. *The Iranian Constitutional Revolution and the Clerical Leadership of Khurasani (Modern Intellectual and Political History of the Middle East)*. New York: Syracuse University Press, 2015.

FITZPATRICK, J.L. *The Persian Policy of Sir Edward Grey*. University of Illinois, 1920.

FORAN, John. The Strengths and Weaknesses of Iran's Populist Alliance. *Theory and Society* [online]. July 8, 1991 [cit. 2021-26-3]. Dostupné z: [Foran, Class Analysis of Iran's Revolution of 1905-1911 \(1991\).pdf](#) (cankaya.edu.tr)

FORTNA, Benjamin. The Reign of Abdulhamid II. *The Cambridge History of Turkey* [online]. March 20, 2008 [cit. 2021-20-2]. Dostupné z: The reign of Abdülhamid II (Chapter 3) - The Cambridge History of Turkey

GHANEASBASSIRI, Kamyar. US Foreign Policy and Persia, 1856 - 1921. *Iranian Studies* [online]. June 12, 2002 [cit. 2021-30-3]. Dostupné z: U.S. Foreign Policy and Persia, 1856-1921 on JSTOR

GHARAVI, Alaedin Vahid. *The Russian Ultimatum in Iran in 1911: Anglo-Russian Rivalry in the Nineteenth and early Twentieth Centuries in Iran, and the Emergence of the Third Power Strategy*. London: Routledge, 1995.

GHEISSARI, Ali. *Iranian Intellectuals in the 20th Century*. Texas: University of Texas Press, 1997.

GHEORGHE, Hellen. Asfar. *The Constitutional Revolution of 1905 in Teheran: a visible manifestation of the consequences of imperial modernisation in Qajar Iran?* August 8, 2015 [cit. 2021-18-3]. Dostupné z: The constitutional revolution of 1905 in Tehran: a visible manifestation of the consequences of imperial modernisation in Qajar Iran? - Asfar

GOCHELEISHVILI, Iago. *Georgian Sources on the Iranian Constitutional Revolution (1905 – 1911): Sergo Gamdlishhvili's Memoirs of the Gilan Resistance*. *Iranian Studies* [online]. February 3, 2007 [cit. 2021-15-4]. Dostupné z: Georgian Sources on the Iranian Constitutional Revolution (1905-1911): Sergo Gamdlishvili's Memoirs of the Gilan Resistance on JSTOR

HAIRENIK. *Stepan Zorian (Rostom)*. September 2, 2001 [cit. 2021-17-3]. Dostupné z: Stepan Zorian (Rostom) [1867–1919] | Hairenik

HAIRI, Abdul-Hadi. *Why did the Ulamá Participate in the Persian Constitutional Revolution of 1905-1909?* *Die Welt des Islams* [online]. April 1, 1977 [cit. 2021-20-3]. Dostupné z: Why Did the 'Ulamā Participate in the Persian Constitutional Revolution of 1905-1909? on JSTOR

HAQ, Muhammad Faridul. *The Constitution of Iran in its Historical Setting*. *Pakistan Horizon* [online]. September 26, 1968 [cit. 2021-28-3]. Dostupné z: THE CONSTITUTION OF IRAN IN ITS HISTORICAL SETTING (jstor.org)

HEDAYAT, Hirbohd. *The Development of the Iranian Nation-State: From Qajar Origins to Early Pahlavi Modernization*. Virginia, 2017.

HERZIG, Edmund, KURKCHIYAN, Marina. *The Armenians. Past and Present in the making of national identity*. New York: Routledge, 2005

HOOGLUND, Eric. Encyclopedia.com. *Constitutional Revolution* [online]. December 12, 2018 [cit. 2021-26-3]. Dostupné z: Constitutional Revolution | Encyclopedia.com

HOUSHISADAT, Seyed Mohammad. Foreign Policy of Modern Persia and the Middle East. *Journal of International and Global Studies* [online]. December 2, 2018 [cit. 2021-21-3]. Dostupné z: 130-159-foreign-policy-of-modern-persia-and-the-mi.pdf (lindenwood.edu)

HOVHANNISYAN, Gegham. The Ideology of Socialism and the Armenian Political Parties. *WISDOM* [online]. February 15, 2020 [cit. 2021-15-2]. Dostupné z: View of The Ideology of Socialism and the Armenian Political Parties (wisdomperiodical.com)

CHAQUERI, Cosroe. *The Russo-Caucassian Origins of the Iranian Left: Social Democracy in Modern Iran*. London: Routledge, 2001.

CHEBABI, H.E., MARTIN, Vanessa. *Iran's Constitutional Revolution: Popular Politics, Cultural Transformations and Transnational Connections*.§ London: I.B.TAURIS, 2010.

ISKANDARYAN, Gohar. The Armenian Community in Iran: Issues and Emigration. *Campus Human Rights Journal* [online]. December 15, 2019 [cit. 2021-15-2]. Dostupné z: (PDF) The Armenian community in Iran: Issues and emigration (researchgate.net)

JAHANBEGLOO, Rahim. *Democracy in Iran*. London: Palgrave Pivot, 2013.

JALALI, Seyyed Sa'id. Eprem Khan and the Constitutional Failure in Iran. Iran and the Caucasus [online]. January 13, 2008 [cit. 2021-27-2]. Dostupné z: Eprem Khan and the Constitutional Failure in Iran (Some Random Notes) on JSTOR

JOUSSEFI, Sepehr H. Sepehr Youssefi. *Seyyed Hasan Taqizadeh: A Political Biography in the Context of Iranian Modernization*. [online]. August 7, 1998 [cit.

2021-26-3]. Dostupné z: Seyyed Hasan Taqizadeh; a Political Biography in the Context of Iranian Modernization | Joussefi.jouwweb.nl

KAKAR, Hassan M. Encyclopedia Iranica. *Elections*. [online]. December 15, 1998 [cit. 2021-19-3]. Dostupné z: ELECTIONS – Encyclopaedia Iranica (iranicaonline.org)

KASRAVI, Ahmed. *History of the Iranian Constitutional Revolution*. California, Mazda Publisher, 2006.

KATOUZIAN, Homa. Seyyed Hasan Taqizadeh: Three Lives in a Lifetime. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* [online]. September 15, 2012 [cit. 2021-26-3]. Dostupné z: Seyyed Hasan Taqizadeh: Three Lives in a Lifetime | Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East | Duke University Press (dukeupress.edu)

KATOUZIAN, Homa. *State and Society in Iran: The Eclipse of the Qajars and the Emergence of the Pahlavis*. London: I.B.Tauris, 2006.

KEDDIE, Nikki R. *Religion and Rebellion in Iran: The Tobacco Protest of 1891-1892*. London: Frank Cass, 1966.

KEDDIE, Nikki R. Iran: Nonviolent Revolts 1890-1906 In BARTKOWSKI, Maciej J. *Recovering Nonviolent History: Civil Resistance in Liberation Struggles*. Boulder: Lynne Rienner Publisher, 2013.

KHAZENI, Arash. The Bakhtiyari Tribe in the Iranian Constitutional Revolution. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* [online]. November 2, 2005 [cit. 2021-29-3]. Dostupné z: Project MUSE - The Bakhtiyari Tribe in the Iranian Constitutional Revolution (jhu.edu)

KIA, Mehrdad. Inside the Court of Nasser ad-Din Shah Qajar, 1881-96: The Life and Diary of Mohammad Hasan Khan E'temad os-Saltaneh. *Middle Eastern Studies* [online]. January 1, 2001 [cit. 2021-25-3]. Dostupné z: Inside the Court of

Naser od-Din Shah Qajar, 1881-96: The Life and Diary of Mohammad Hasan Khan E'temsad os-Saltaneh on JSTOR

KIA, Ali Asghar. A Review of Journalism in Iran: the Functions of the Press and Traditional Communication Channels in the Constitutional Revolution in Iran. *University of Wollongong Research Online* [online]. September 30, 1996 [cit. 2021-29-3]. Dostupné z: [viewcontent.cgi \(uow.edu.au\)](http://viewcontent.cgi(uow.edu.au))

KLEIN, Ira. The Anglo - Russian Convention and the Problem of the Central Asia, 1907 – 1914. *Journal of British Studies* [online]. November 20, 1971 [cit. 2021-15-3]. Dostupné z: [The Anglo-Russian Convention and the Problem of Central Asia, 1907-1914 on JSTOR](http://www.jstor.org)

KOJOORI-SAATCHI, Autoosa Elizabeth. *The Culture of Revolution: Revolutionary Transformation in Iran*. University of Nevada, 2010.

KRIKORIAN, Mesrob K. *Armenians in the Service of the Ottoman Empire*. London: Routledge, 1977.

LAL, Ritka. The Yale Review of International Studies. *Iranian Nationalism during the Constitutional Revolution* [online]. November 18, 2019 [cit. 2021-12-3]. Dostupné z: [Iranian Nationalism during the Constitutional Revolution – The Yale Review of International Studies \(yira.org\)](http://yira.org)

LOCKHART, Laurence. The Constitutional Laws of Persia: An Outline of Their Origin and Development. *Middle East Journal* [online]. October 17, 1959 [cit. 2021-2-3]. Dostupné z: [The Constitutional Laws of Persia: An Outline of Their Origin and Development on JSTOR](http://www.jstor.org)

MALEK-AHMADI, Farshad. *Democracy and Constitutional Politics in Iran: A Weberian Analysis*. London: Palgrave Macmillian, 2016.

MARTIN, Vanessa. Encyclopedia Iranica. *Constitutional Revolution II. Events* [online]. October 28, 2011 [cit. 2021-2-3]. Dostupné z: [CONSTITUTIONAL REVOLUTION ii. Events – Encyclopaedia Iranica \(iranicaonline.org\)](http://iranicaonline.org)

MARTIN, Vanessa. Hartwig and Russian Policy in Iran 1906 – 1908. *Middle Eastern Studies* [online]. January 6, 1993 [cit. 2021-18-3]. Dostupné z: Hartwig and Russian Policy in Iran 1906-8 (jstor.org)

MATTHEE, Rudi, ANDREEVA, Elena: *Russians in Iran: Diplomacy and Power in the Qajar Era and Beyond*. London: I.B.Tauris, 2018.

MIR HOSSEINI, Ziba. Sharia and National Law in Iran. In Jan Michael Otto (ed.) *Sharia incorporated: A Comparative Overview of Legal Systems in Twelve Muslim Countries*. Leiden: Leiden University Press, 2012.

MIRI, Rozita. Institute for Iranian Studies. *The Conquest of Teheran*. [online]. September 25, 2018 [cit. 2021-30-3]. Dostupné z: - The Conquest of Tehran (iichs.ir)

MOAZAMI, Behrooz. The Constitutional Moment: The Ulama and the Political Sphere, 1892-1921. In *State, Religion and Revolution in Iran, 1796 to the Present Middle East Today*. New York: Palgrave Macmillan, 2013.

MORTEZA, Salami Ghamsari. Cultural Obstacles of Political Party Activities in Iran. *Quarterly Journal of Social Sciences* [online]. April 13, 2007 [cit. 2021-14-3]. Dostupné z: Cultural Obstacles Of Political Party Activities in Iran (atu.ac.ir)

NALBANDIAN, Louise: *The Armenian Revolutionary Movement: The Development of Armenian Political Parties through the Nineteenth Century*. London: University of California Press, 1963.

OBERLING, Pierre. The Role of Religious Minorities in the Persian Revolution, 1916-1912. *Journal of Asian History* [online]. May 21, 1978 [cit. 2021-17-2]. Dostupné z: THE ROLE OF RELIGIOUS MINORITIES IN THE PERSIAN REVOLUTION, 1906—1912 on JSTOR

ONOL, Onur. *The Tsar's Armenians. A Minority in Late Imperial Russia*. London: I.B.Tauris, 2017.

PAYASLIAN, Simon. *The History of Armenia*. London: Palgrave Macmillian, 2007.

POULSON, Stephen C. *Social Movements in Twentieth-Century Iran: Culture, Ideology, and Mobilizing Frameworks*. Washington, Lexington Books: 2005.

POUR DEZFULI, Seyed Milad Kashefi. Iran's Constitutional Revolution and Religious Reactions to it. *Asian Social Science* [online]. October 14, 2016 [cit. 2021-2-4]. Dostupné z: Iran's Constitutional Revolution and Religious Reactions to It | Dezfuli | Asian Social Science | CCSE (ccsenet.org)

RAZI, G. Hossein. Genesis of Party in Iran: A Case Study of the Interaction between the Political System and Political Parties. *Iranian Studies* [online]. May 5, 1970 [cit. 2021-28-3]. Dostupné z: Genesis of Party in Iran: A Case Study of the Interaction between the Political System and Political Parties on JSTOR

REZVANI-NARAGHI, Ashkan. Dans Histoire Urbaine. *A Street-less Revolution: The Production of Political Public Spaces during Iran's 1905-06 Constitutional Revolution* [online]. January 2, 2019 [cit. 2021-12-3]. Dostupné z: A Street-less Revolution: The Production of Political Public Spaces during Iran's 1905-06 Constitutional Revolution | Cairn.info

ROSS, Alexa. Global Nonviolent Action Database. *Iranians General Strike for democracy and land reform, 1907*. [online]. September 26, 2010 [cit. 2021-13-3]. Dostupné z: Iranians general strike for democracy and land reform, 1907 | Global Nonviolent Action Database (swarthmore.edu)

RUSTAMOVA-TOHIDI, Solmaz. A Community in Turmoil: The Iranians of the Caucasus and the Russian Revolutions (1900-1920). *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences* [online]. April 23, 2000 [cit. 2021-17-3]. Dostupné z: Prof (jhss-khazar.org)

SABRI, Ates: *The Ottoman-Iranian Borderlands: Making a Boundary 1843-1914*. New York: Cambridge University Press, 2013.

SHAFIYEV, Farid. Armenian-Azerbaijani Conflict. Roots: Massacres of 1905-1906. *World of Diplomacy* [online]. January 4, 2008 [cit. 2021-20-3]. Dostupné z: (PDF) Armenian-Azerbaijani Conflict. Roots: Massacres of 1905-1906 (researchgate.net)

SHUSTER, William Morgan. *The Stragling of Persia*. Washington: Mage Publisher, 2006.

SUNY, Ronald Grigor, GOCEK, Fatma Muge, NAIMARK, Norman M.: *A Question of Genocide: Armenians and Turks at the End of the Ottoman Empire*. New York: Oxford University Press, 2011.

SURHONE, Lambert M., TENNOE, Mariam, HENSSONOW Susan F. *Yeprem Khan*. Ottawa: BetaScript Publishing, 2010.

TASNAPETEAN, Hrach: *History of the Armenian Revolutionary Federation, Dashnaktsutun, 1890-1924*. Milano: Emme Edizioni, 1990.

VRATZIAN, Simon. The Armenian Revolution and The Armenian Revolutionary Federation. *The Armenian Review* [online]. January 15, 2016 [cit. 2021-5-3]. Dostupné z: The Armenian Revolution And The Armenian Revolutionary Federation | Asbarez.com

YOVHANNISEAN, Y. Encyclopedia Iranica. *Eprem Khan* [online]. December 15, 2011 [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: EPREM (Yeprem, Efrem) KHAN – Encyclopaedia Iranica (iranicaonline.org)

WILLIAMS, Beryl J. The Strategic Background to the Anglo-Russian Entente of August 1907. *The Historical Journal* [online]. November 27, 1966 [cit. 2021-12-3]. Dostupné z: The Strategic Background to the Anglo-Russian Entente of August 1907 on JSTOR

ZIBAKALAM, Sadegh. Pathology and Survey of the Function and Creation First Organ Publication in Iran from Iran's Constitutional Revolution to the Dissolution of the First Parliament. *Politics Quarterly: Journal of Faculty of Law and Political Science* [online]. November 21, 2009 [cit. 2021-15-3]. Dostupné z: POLITICAL QUARTERLY - Articles List (ut.ac.ir)

CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ

My thesis deals with a theme of Iranian Constitutional Revolution between years 1905-1911. The revolution had a great importance for the future years of Iran. A new things came to Iran like constitution, creation of the *majles*, free development of the press. In addition the democratic principles which were presented to the Iranian society were preserved in the minds of people. And the model of the constitutional revolution was used for the next years of the democracy in Iran.

I focused in my thesis on a narration of the constitutional revolution with the goal to give an overview of the important events which took place between this period. And to write about the objectives of the constitutionalists and an success in their attainment.

I write about the causes of the revolution, the first demands of the protesters which consisted of the different social groups of people like ulama, merchants and Iranian intelligentsia. These requirements were with the time more sophisticated and detailed. Between years 1906-1907 the debates were taken place regarding the form of the constitutional laws. Anjumans, the provincial councils and organs of direct democracy played also an important role in the questions of democracy and rights of peasants. They often interfere to matters of *majles* in Teheran. Then contradictions between Shah, Cossacks forces and the constitutionalists led to bombarding and closing the *majles*. Then the civil war broke out in which especially the people of Tabriz played an important role. Different groups of people cooperated and started march to Teheran where the Shah was defeated and the constitution reopened. The second parliament report from its beginnings sharp debates between ideologically different parties. And the difficult situation in the country, foreign interference, different reforms led to again closing the *majles*. Especially in the ending years of the revolution the Armenian parties played a role which I also write about. And this is the end of Iranian constitutional revolution.

It is admirable that people and groups with different ideological and religiously origin were able to band together and to struggle against the common enemy.